CİLT : 16 EYLÜL 1967 SAYI : 184

yeni ufuklar

Kant ..... Nermi Uygur
Ahmet Kutsi Tecer'in Ölümü ..... Cavit Orhan Tütengil
Ahmet Kutsi Tecer ..... Ömer Faruk Toprak
Sosyalist Toplumda Gelişme ..... René Maublanc
En büyük Aykırı ..... Ferit Edgü
Luigi Pirandello Üstüne ..... E. İonesco
Bi Keman ..... Selim İleri
Dönüşüm Değil Dönüş ..... Sami N. Özerdim
Kelimelerin Gücü ..... Jozeph Vandryes
Anadolu Türkçesi VII ..... İsmet Zeki Eyüboğlu
Eleştiri Üstüne ..... Talayhan Soytürk
Altın Dişli Hüseyin Çavuş ..... Talip Apaydın

YENİ UFUKLAR

Aylık Sanat, Düşünce Dergisi

o

Sahibi: *Mihrinnisa Günyol*

o

Yazı İşlerini Yöneten:
Oğuz Arıkanlı

o

Yönetim Yeri :
Boyacı Ahmet Sokağı
Nuribey Han, 2 - 08
Çemberlitaş - İstanbul

o

Yazışma ve Havale Adresi:
Yeni Ufuk'ar : P. K. 1034
Galata - İstanbul

o

Telefon : 27 49 74

o

Abone Koşulları :
Yıllık ..... 16 TL.
Altı Aylık..... 9 TL.

o

Bu Sayıyı Hazırlayan :
Vedat Günyol

o

Teknik Yönetici :
Tahsin Baydar

o

Basıldığı yer: GÜN MATBAASI, İstanbul

YIL : 1967 YENİ SAYI : 184

UFUKLAR

AYLIK SANAT, DÜŞÜNCE DERGİSİ

Kurucusu :

ORHAN BURİAN

Kant

Nermi Uygur

Ağzı açık kalmıştı Julien'in, serseme dönmüştü gördükleriyle. Daha bir şey görmüş değildi ama. Koruyucusu abbé Pirard çıkıştı: kendine gel! Avlunun ortasındaydık üçümüz de. Marquis de la Motte'un sarayındaydık. Madame de Rênal'ın evi Verrière'de bir kümes bu görkemin yanında. Bir kalkıp bir iniyordu göğsüm. Birden gözüm sayfanın üst kenarındaki satırlara takıldı. Atlamıştım gene. Okudum: «İnsanın onsekiz yaşında, koruyacak kimsesi olmadan, bir başına girdiği ilk salon : ne gülünç, ne dokunaklı bir anıdır! Bir kadının bakıvermesi beni korkutmağa yeterdi. Hoşa gitmeye çalıştıkça daha acemileşirdim. Her konuda yanlış düşünceler edinmiştim; ya durup dururken gönlümü açıverir, ya da bana sertçe baktı diye bir adamı kendime düşman sanırdım. Ama ürkekliğimin, çekingenliğimin yarattığı bu dayanılmaz üzüntüler arasında bir güzel gün ne güzel birşeydir!» KANT. Her bölüm başını öylesine anlamlı alıntılarla beziyordu ki Stendhal. Kimdi bu Kant? *Le rouge et le noir*'ı bitirdikten sonra ondan da bir roman okuyacaktım. Onsekiz nerde, ortaokul öğrencisiydim ben daha. Kant'ın sözünü et-

tiği tutukluğu çok iyi anlıyordum ama. Aramadık yer bırakmadım okulun roman raflarında, yoktu, Kant. Yazdı önümüz, başka şeylerle unuttum gitti Kant'ı. Yıllarca sonra karşılaşmıyayım mı Kant'la? Ne güneşli bir gündü, ne de Pariste Saint-Germain'deydik. Karanlıkça bir kasım ikindisiydi, felsefe dersindeydik İstanbulda. Öğretmenimiz anlattıkça şaşmam artıyordu benim. «Salt akıl,» «apriori bilgi,» «genellikle bilinç,» «görü kalıpları,» «koşulsuz buyruk,» «kendinden şey»... ne de sert insanmış bu Kant. Yaşamasız bir düşünür, kavramlara gömülü bir ölü. İyi ki başka filozoflar vardı. Yıllar geçti gene. Nicedir ben kendim felsefe okutuyorum. Öyle şey ki felsefe, Kantsız olmuyor. Hangi konuyu işlersen işle, savlarını beğenmesen de, belgelerini paylaşmasan da Kanta uğrayacaksın. Bu böyle. Tümüyle felsefenin tarihini Kanttan-önce ve Kanttan-sonra diye ikiye ayıranlardan değilim. Değilim ama her Kantçı olmıyan gibi Kantçıyım ben de.

Birkaç ay oldu sanıyorum, Stendhal'le yeniden Julien'leştim. Yeniden yüzyüze geldim o çocukluğumun Kantıyla. Kimdi *bu* Kant ? Gerçekten var mı böyle bir Kant ? Koca koca bilgi ve ahlâk yapıtlarının Kantı var. O yapıtların yazarı Kant. Ünlü *Kritik*'ler onun, *Prolegomena* onun, *Metaphysik* onun. Sıkı mı sıkı bir mantıkla örülmüş, soyut mu soyut düşünme anıtları bütün bunlar. Kişisellikten, duygudan, yaşantıdan arınmış dizgeler hepsi de. Öznel birşey karıştırırım, diye küçücük bir örnek vermekten çekiniyor. Stendhal'ın uydurması mı peki kadın bakışından sözedişi ? Hiç de değil! İçi dolu bir gülümsemeyle birkaç satırcıkta kendini anlatan bir insan, nasıl olur da hiç yansımamış felsefesinde? Olacak şey mi bu? Öyle ama hiç kimse kalkıp da Kant'ın *kendisinden* uzun uzun sözetmez. Kant deyince *felsefesi* gelir akla. Önemli olan da bu. Gelgelelim felsefe ile filozof arasında

bir bağ olması gerekir hem de içten bir bağ. İnsan yapıtındadır. Kantsa gizlemiş mi yapıtında kendini? Ders notlarıma gözatıyorum; hemen yanımda çeşitli dillerde yazılmış dizi dizi felsefe tarihleri, karıştırıyorum: Ne de çok yer kaplıyor Kant felsefesi. Böyleyken birkaç satırdan, bilemedin, bir sayfacıktan fazla yer ayrılmış değil hiçbirinde Kant'ın kişiliğine. Üç aşağı beş yukarı tutum şu: İmmanuel Kant 1724'te Königsberg'te doğmuştur. Çok çocuklu bir işçi ailesindendir. Matematik, doğa bilimleri, felsefe okumuştur. Bir süre özel dersler vermiş, kitaplık memurluğu yapmıştır. Doçentliğinde felsefe ve coğrafya okutmuştur. 46 yaşında mantık ve metafizik profesörü olmuştur. 1797'de emekliliğini istemiştir. Hiç evlenmemiştir. Königsberg kent sınırları dışına çıkmamıştır. Kısa bir hastalıktan sonra 1804'te ölmüştür.

«Muştur,» «müştür,» «miştir»— olgular, yalnızca olgular dile geliyor bu tümcelerde. Doğru, doğru hepsi, doğru ama öylesine yanlış sanılara iteliyor ki. Verilere uygun görünen, ama verilerle birleşince gerçekliğe aykırı düşen bir sürü çağrışım üşüşüyor kafaya. Şöyle bir Kant tasarlanıyor heryanda : Kitaplardan başka hiçbir şeyle ilgilenmemiş bir bilgin. Dünyadan eletek çekmiş bir uzman. Üstüne başına aldırmaz böyleleri. Gülmeye söylemeye zaman ayıramazdı, apaçık. Anlaşılan, ne arkadaşı vardı, ne de eğlencesi. Üç öğünün kimbilir kaçını unuturdu, çalışmaktan.

Hemen söyliyeyim, hiç de böyle bir insan değil gerçekteki Kant. Bilgin olmasına bilgin, gene de kitaplık faresi gözüyle bakamayız ona. Az okumamıştı gençliğinde. Romanlar okurdu, şiir okurdu. Düşsel durumlarla, uydurma serüvenlerle insan varoluşunun kapalı yönlerini aydınlatmayı deneyen romanlardan hoşlanıyordu. Çıtkırıldım duygusallıklara katlanamazdı ama ne şiirde, ne romanda. Eski yazarlara düşman olduğu söylenemez (Lucretius'un *De rerum natura*'-

sına öyle hayrandı ki, Eskiçağ Filolojisi okumaya kalktı bir ara. İyi ki vazgeçti sonra.) Çağdaşlarını okurdu en çok. Coğrafya kitapları, özellikle gezi anıları düşmezdi elinden. Okurken yalnız kafasıyla okumaz, düşgücünden de yararlanırdı. Anlattıklarına göre, Westminster Bridge'ten sözediyormuş bir gün. En ince ayrıntılara değin öylesine canlı bir Westminster çizmiş ki, dinleyicilerden bir İngiliz, birkaç yılını Londrada geçirmiş bir köprü mühendisi konuşuyor sanmış. Ağır ağır okurdu Kant felsefe kitaplarını; sürüklemeyi sevmezdi, başladı mı bitirmek isterdi. Ana düşünceyi kavrayınca da kitabın özüne inmiş sayardı kendini. Dikkatle izlerdi yeni yayınları. Kitap kataloglarının zamanında eline geçmesine büyük bir önem verirdi. Her çıkan kitaba saldırmazdı gene de. Okumada bilgece bir yöntem uyguluyordu Kant: «Okumadan birçok yarar sağlamak için, hem az okumalı, hem de okuduğunu iyi anlamalı insan». Her panayırda ortalığa dökülen yığın yığın kitapları gördükçe üzülürdü. Kitap bilgiçliğinin gerçek bilgiyle bir ilgisi olmadığına inanıyordu yürekten. Tarih ile coğrafya biryana, fazla kitap okumanın aklı karartttığını söylerdi sık sık yakınlarına. Hele matematiğin, felsefenin pek az okumayla yürütüleceğinden hiç kuşkusu yoktu. Düşünme gücünü, yargılama yeteneğini geliştirmeye aldırış etmeksizin kitap bilgisini düpedüz arttıran bir insanı tekgözlü Kyklop'a benzetir Kant. Zaman öldürmek için aburcubur okumanın zararlarını saymakla bitiremezdi. Gereç gözüyle bakardı Kant kitaba — evreni öğrenmede, çeşitli bilgilerin kaynağını, işleyişini, başarısını, sınırlarını kavramada bir yardımcı. Tadalmak için kitap okumaya aklı ermezdi Kantın. Kendini yazmaya verdikçe, felsefeye katkılarını yoğunlaştırdıkça okumalarını daha da azalttı Kant.

Hepimiz biliyoruz, okumada ölçülülük kitap biriktirmeyle düzorantılı değildir her zaman. Çok okuyanın çok ki-

tabı vardır bazan evinde; bazan da az okuyan kitap biriktirmeye düşkündür. Kantsa kitaplarla duvar örtmeyi sevmiyor. Gençliğinde, bir ara bakmış ki ürüyor kitaplar, sıkıntıdaymış da, çıkarıvermiş hepsini elden. Yaşlılığında, genellikle ikiyüz ikiyüzelli kitabı geçmezdi evindekiler. Kendisine armağan olarak yollanmış kitaplardı bu kitapların büyük bir bölümü. İğreti gözüyle bakardı bu kitaplara. Fırsat buldukça başkalarına verirdi o da. Her yaşta yalınkat döşediği çalışma odasında biriki masa bulundururdu; birinde çalışır öbürlerinin üzerine de kullandığı kitapları dizerdi. Bir süre kentin ünlü kitapçılarından birinin kitap satışı yaptığı bir evde oturduğu için, aradığı kitabın nerde olduğunu iyi biliyor, istediğine kolayca erişebiliyordu. Ödünç kitap almaktan yüksünmezdi hiç. Altı yedi yıl süreyle Krallık Kitaplığında yardımcı olarak çalışmıştı. Kralın «yazılarıyla ün yapmış olan Magister Kant'ı» atadığı bu görevi pek sevmedi Kant. Olmaz, diyemedi ama. Ancak 42 yaşında bulabildiği ilk sağlam maaşlı işti bu. Hoş, topu topu yılda 62 Prusya lirası geçiyordu eline. İlk fırsatta bıraktı Kant kitaplığı.

Hiç de göze batacak bir zaman ayırmadığına göre kitaplara, Kantın geceyi gündüzü düşünüp yazmayla geçirdiği sanılabilir. Oysa günde sekiz saattan fazla çalışmazdı. Bırakın ki bu sekiz saatin da büyük bir bölümü verdiği derslere giderdi. Gençliğinde dokuz yıl özel derslerle geçimini sağlamıştı. Ev ev dolaşıp zengin çocuklarına bilgi başlığı altında toplanan ne varsa herşeyi belletmeye savaşmak çok zor geliyordu Kanta. En güzel zamanlarını yitirdiği için üzülüp dururdu. Nitekim bu dönemlerde yazıp yayınladıkları kendisine yakışacak şeyler değil doğrusu. Doçentken haftada yirmi saata yakın dersin altında eziliyordu. Sabahın 7'sinde başlıyor, hem de neler veriyordu bilseniz; matematik, fizik, antropoloji, coğrafya, ahlâk, teoloji, mantık, eğitimbi-

lim. Üniversitede uzmanlıklar yetesiye ayrılmamış olduğu için, bazan kent savunusu ve yangın söndürme dersleriyle de görevlendirildiği oluyordu. Otuzundan sonraki 15 yılı da böyle geçti. Ancak profesörlüğünde, 50'sinden birkaç yıl önce, dilediği gibi düzenleyebildi çalışma zamanını. Erkenden kalkardı. Saat tam 5'te, eski bir asker olan uşağı Lampe «artık tamam!» diye seslenirdi kapısında. Hemen derslerini hazırlamaya koyulurdu. Haftada bir iki kez akşam üzeri de dersi vardı ama öğleye değin yapıp bitirirdi derslerini. İlkin günde 5 saatı buluyordu dersler; sonra sonra 2'ye indirdi. Bir tek ders bile kaçırdığı görülmemişti. Seçtiği konuların içeriğinden, açık anlatışından, ilgi çekici örneklerinden, zaman zaman konudan ayrılır gibi görünen sapmalarından ötürü, hayranlıkla izlenirdi dersleri. Ortalama yüz dinleyicisi vardı. Çağına göre hiç de küçümsenecek bir topluluk değildi bu. Sabahleyin 7'de derslere başlar, 10'da, bilemedin 11'de de eve dönerdi. Sözün tam anlamında o zaman geçerdi çalışma masasının başına. Kendi felsefesini yoğurup işlediği bu saatlar hiç de çok değildi ama. Topu topu 3 saatçığı vardı. Saat 1'i çaldı mı sofraya otururdu. Öğleden sonraysa, felsefe çalışmalarından başka işler vardı gündeminde. Geceleyin yatmadan önce iki saata yakın okur; «saat on, yatağa kon» kuralını da kolay kolay bozmazdı.

Öğle yemeği ile birlikte çalışma ötesi bir zaman, yaşama zamanının en güzel bölümlerinden biri olan boşzaman başlardı Kant için. Sallantısızca söyliyebilirim : iple çekerdi Kant bu zamanı. Bir kez bile yemek saatını unutmamıştır. «Acıkıyorum, elimde değil» derdi. Boğazına düşkündü doğrusu. Şarap eksilmezdi sofrasından. En çok da dil bağlarını çözü çözüveren o canım Ren şaraplarını severdi. (Kaba bulurdu birayı, hem mideye hem de akla zarardı bira.) Besleyici Göttingen sucuklarına bayılırdı. Havyar olmadı mı ne-

şesi kaçardı. Morina balığına düşkündü. Bezelye, turp, çeşitli yeşilliklerle bezenmeyen sofraya oturmamak gerekirdi ona göre. Meyvasız, peynirsiz kalkmazdı. Her yiyeceğin en iyisi bulunsun isterdi. Bu amaçla insanı hayran bırakan bir işbölümü uyguluyordu. Havyarı, kitaplarını basan bir dost yollardı Riga'dan. Beğendiği genç bir felsefe profesörünün becerikli karısı mutfağın iri fasulyesini sağlar; bir tanıdık Renden seçme şaraplar gönderirdi aksatmadan. Hardalı kimselere bırakmazdı ama Kant. İyice ufaladığı kök ile sirkeyi kendi elceğiziyle karışımlar, belli bir koyuluğu tutturuncaya değin, mutfakta dolaşa dolaşa karıştırırdı çanağı. Günde birkaç kez tüttürdüğü çubuğun özel kıyılmış bir tütünle doldurulması, kentin bu işteki becerikliliğiyle tanınmış ceza danışmanına düşen bir görevdi. 80 yıllık yaşamasının yarısından çoğunda dilediği gibi yeyip içebildiği için bir bakıma kendisini mutlu sayardı Kant. Son biriki yılı bir yana, bir tek övün olsun yemek yemede isteksizlik göstermiş değildi. Ölümünden birkaç yıl önce başlıyan beden çelimsizliğinden, Kantın en yakındığı şey, tatlıyı tuzludan ayırma yetisindeki korkunç azalmaydı.

«Yemek Pişirme Sanatının Eliştirisi» adlı bir kitap yazması için kendisine ricada bulananlar, ustanın öbür *Kritik*'leriyle birlikte bu kitabın insanlığa büyük bir yararı dokunacağına inanıyorlardı. Gerçekten de yazsa yazsa Kant çapında bir filozof yazabilirdi bu kitabı. Ne yazık ki yazmadı Kant «Kritik der Kochkunst'u».

Kantın öğle yemeğinde en çok özlediği masanın üstündekiler değil, masa arkadaşlarıydı gene de. Yalnız başına yenen yemekten bir şey anlamadığını söylerdi. Kesesi elverdiği sürece enazından üç kişi çağırırdı hergün yemeğe. Dokuz kişiden fazla insan çağırdığı da görülmemiştir. Sayı çoğaldıkça insanların küçük küçük öbek-

lere bölündüğünü, böylece birliğin dağıldığını biliyordu da ondan. Sofra konuklarının hoş zaman geçirmesi için elinden gelen hiçbir şeyi esirgemezdi. Bu arada kendi eğlencesinin de burnundan gelmemesi için, gereken düzenlemeye başvururdu. Konuklara en aşağı bir gün önce uşağıyla haber salar, özür bildirmeden gelmiyeni bir daha çağırmazdı. Sofrada herkesin payına yarım şişe şarap düşerdi. Asık yüzle oturanları sevmezdi, cıvıkları da. Tiksindiği birşey varsa, sofrada felsefeden, ya da genellikle bilimden sözedilmesiydi. Bu konuda ne kendi ağzını açar, ne de başkalarının konuşmasına gözyumardı. Konuklandan biri bir gün metafizik diyecek olmuş da, tıkayıvermişti Kant adamın ağzına sözü. Hele kendi kitaplarının, kendi felsefesinin konu yapılmasına hiç yanaşmazdı.

Baştan sona «dinlenme» demekti yemek Kanta. Onun için uzun sürmesini isterdi bu dinlenmenin. Öğle yemeğinden 4 saattan önce kalktığı işitilmemiştir. Bol bol politika konuşulurdu sofrasında Kantın. Hele büyük Fransız Devrimine raslayan yıllarda, Paristen gelen en son haberler inceden inceye yorumlanırdı. Kentte olup bitenler birbir çözümlenir; bellibaşlı değişiklikler günü gününe incelenirdi. Dedikoduya sapmayan toplumsal eleştirilere dalınırdı sofrada sık sık. Ama en çok eğlenceli öyküler anlatılır, sık sık *esprit*'ler yapılırdı. Kant kendisi şaka severliği, çekici sürükleyici anlatışıyla ün salmıştı. Yemekte acı şeylerin konuşulmasını hiç doğru bulmazdı. İyi arkadaşlarından birinin gömülmesinden sonraki gün, sofrada konuşmanın o arkadaşa kaydığını sezer sezmez konuyu sertçe değiştirmişti.

Peki, konukları uğurladıktan sonra ne yapardı Kant? Odasına çekilip dinlenirdi ilkin, azıcık kestirdiği de olurdu. Ertesi sabah yazacaklarını düşünüp tasarlar, bazan da okurdu — kendini yormadan ama. Gerekliydi bu Kant için. Ku-

ru kemikti, diyemeyiz; gene de etsizdi göğsü, acımasın diye gazete koyardı. Sereserpe soluk alıp veremezdi. Çelimsizdi sinirleri. Baskıdan yeni çıkmış bir gazete ya da kitap görmesin, taze mürekkep kokusundan ötürü, hapşırmadan aksırmadan kurtulamaz, başına ağrı gelirdi. Azıcık ağzı açık yürüse nezleye tutulurdu. Sokakta kimseyle konuşmazdı onun için. Gürültüye dayanamazdı. Bu yüzden kaç ev değiştirmek zorunda kalmıştı. Hastalıklı bir insan değildi ama Kant. Hasta bir insan izlenimini uyandırmazdı hiç. Yüzünden sağlık ışıdığını söyliyenler var. Gerçekten de hemen hemen hiç hasta olmamıştır. Son yılında yatağa düşmesi yaşlılıktandı. Özellikle belleği bırakmıştı kendisini. Unutkanlığını yenmek için en küçük şeyleri bile günlük defterine yazar, nereye gitse yanından ayırmazdı bu defteri. Kendi kendisiyle ne amansız bir savaşa girdiğine tanıktır bu defter. Bize kalan bu yüzlerce karalamadan biri hüzün veriyor insana : «Lampe adı artık büsbütün akıldan çıkarılmalıdır.» Kırk yıllık uşağı Lampe dürüstlükle çoktan ilgiyi kesmiş, içkiyi fazla kaçırır olmuştu. Yol verecekti, unutuyordu nedense Kant; Lampe gittikten sonra da unutuyordu gittiğini, «Lampe! Lampe!» diye sesleniyordu boşuna. Nemden korunmak için yatak odasında pencere açmazdı. 7 - 8 saattan fazla yatakta kalmaya karşıydı. *Felsefe Fakültesinin Tıp Fakültesiyle Çatışması* adlı önemli bir yazısında, «yaşama süresini uzatma sanatı» üzerindeki düşüncelerini sayıp dökerken, yatağı «bir sürü hastalığın yuvası» diye niteliyor Kant. Yaşama sanatı konusundaki anagörüşü, başka birini belki de otuzdan önce bırakacak çelimsiz bir bedeni, hekim nedir bilmeden 80 yaşına ulaştıran bilgece bir tutum : kafasını kullanan insan büyük ölçüde bedenine söz geçirebilir; yaşamayı kısaltan çöküntülerdir pekçok hastalığa yolaçan; oysa düşünmeyle engellenebilir bu çöküntüler; beden yetkileri ne olursa olsun

iyi ve uzun yaşamak isteyen, aklıyla kendi yaşayışına kurmaylık etmelidir. Bu konuda nelerle uğraşmamış ki Kant kendisi? Hangi çorbaların ne zaman yeneceğinden başlayıp, üşütmemek için, ayak ile başı, sıcak tutmaktansa, soğuk tutmaya varıncaya değin özenle eğiliyor insan varlığının üzerine.

Nerde kalmıştım? İkindi sofrasındaydık, odasındaydı Kant. Akşam oldu bile. Tam 7'de üç köşeli şapkasını kaptığı gibi gezmeye çıkardı. Ağaçlı yollardan, sessiz köprülerden geçer, sonra yine eve gelirdi. Yalnız gezmeyi severdi, yapayalnız. Öylesine şaşılacak bir düzenle olup biterdi ki bu gezintiler, Kantın hangi saatta nerede olduğu kesinlikle bilindiğinden, çok kimse Kanta göre ayarlardı saatını. Bir tek gün aksamış Kantın gezintisi. Königsbergte yıllarca sözü edilmişti bu olağanüstü olayın. Sonradan öğrenmişler ki, Kant kendisi anlatmış, Rousseau'nun *Emile*'nin okuyormuş, bitirmeden bırakamamış elinden.

Fırsat buldukça arkadaşlarına uğrardı Kant. Çoğun üniversite çevreleri dışından seçtiği bu arkadaşlarla havadan sudan konuşmak, vazgeçilmez birşeydi onun için. İskambil oynamaya bayılırdı. Felsefenin kafaya yaptığı basıncı hafifletmede birebirdi maçakızları Kanta göre. Gençliğinde bilârdosuz yapamazdı. Öğleden sonra dersi varsa, dersten sonra her gün kahveye uğrar, ilkin bir çay içer, ardından da bilârdo oynardı. Tanınmış bir bilârdocuydu. Çubuğa tutkuyla sarılır, topları ustaca birbirine çarpardı. (Son oturduğu evde, ölümünün üzerinden birkaçay geçmeden, çok uğranılan bir bilârdo salonu açıldı.)

Yaşlanmadan önce sık sık, yaşlılığında da arada bir kadınlı erkekli toplantılara giderdi : Dünyadan eletek çekmek yaşamamak demekti Kant için. İnsan-olmaya yapışık o derin sorunların alanı metafizik nasıl vazgeçilmez bir uğraşıysa, alımlı kadınlarla çene çalmak, zeki erkeklerle söyleşmek

de tadına doyum olmayan birşeydi. Güzel giyinirdi Kant. Modaya aykırı davranmayı delilik saydığından, gerekince değişiklik yapardı giyiminde. (Filozof deyince saçı sakalı birbirine karışmış, üstübaşı toz toprak içinde bir yaban keçisi tatasarlıyanlar basmakalıp bir tasarıma kurban gitmişlerdir bence.) Zamana uygun renk renk takma saçları vardı Kantın. Boyunbağını titizce bağlar, geniş kolluklu gömlek giyerdi. İpeğimsi kumaştandı ceketi. Tozluklarını da ceketinin kumaşından yaptırırdı. Koyu renk çorapları sevmez, ayakkabı tokalarının gümüş renginde olmasını isterdi. İyi giyinmenin çağrıldığı eve bir saygı ödevi olduğuna inanırdı. Gençliğinde, olgun yaşlarında da öyle ya, çok para sıkıntısı çektiği için bir tek ceket bir tek pantalonla yaşamak zorunda kaldığı dizi dizi yıllar boyunca bile tertemiz dolaşırdı. (Açıkça belirtmek gerekmiyor sanıyorum, giysisinin onarılmak üzere terzide kaldığı günler, o da evden çıkmazdı.)

Kadınların paylaşamadığı bir insandı Kant. O tarakta bezi yok, diyenlerin başka şeyleri gözönünde bulundurduğu apaçık. Filozof diye anılmaya başlamasından çok önce, eğlenceli toplantılardaki konuşmalarıyla ün salmıştı Kant. Hoş hoş şeyler anlatır, ince ince alay eder, yeri gelince iğnelemekle birlikte başkalarını incitmekten çekinirdi. Kadınlarla eteklerin uzunluğundan kısalığından, ökçelerin yüksekliğinden söyleşir, ciddilikle şakayı eşsiz bir karışımda sunduğu için, hayranlıkla dinlenirdi sözleri. Kuşkusuzca denebilir ki, en çok dikkatle izlenen, uzun uzun yorumlara yolaçan konuşmaları, neyin nasıl pişirildiğini açıklayan konuşmaları. Herkese «siz» diye seslenir, ama sevdiği, beğendiği kişilerle, hele kadınlarla birlikteyken, bu «siz»lere unutulmaz bir sıcaklık katmasını bilirdi. Karikatürlere kanmayın siz, gözü felsefeden başka birşey görmemesi gereken felsefe tarihçilerinin bu konuda susması da yanıltıya sürüklemesin sizi, kadınların çoğu yakışıklı buluyordu Kantı. Ufak tefekti; ince bir yapı-

lışı vardı. Sarı saçlı mavi gözlüydü. Öylesine çekici, öylesine büyüleyiciydi ki bakışları, hiç gözlük takmamıştı Kant, tüm kişiliği gözlerindeydi sanki.

Ne diyordum? Kadınlar... Evlenmemişti Kant. Evlilik düşmanı değildi ama. Hep aynı kadınla bir evde yaşamaktan hoşlanmıyordu; evlenip evlenip ayrılmaksa yakışıksız birşeydi onca; ağız dalaşması başta, herçeşit gürültü patırdıdan tiksinirdi. Evlenen arkadaşlarını birer birer yitirdiği için gücenikti evliliğe. Sözlüleri bilmiyoruz, birkaç tane yazılı evlenme önerisi almıştı. Bazı deyimler yanlış yazılmış olmakla birlikte (azdı okumuş kadınlar Kantın çağında) sevmesini bilen ellerden çıktığı anlaşılan birtakım buluşup sözleşme pusulaları gelirdi zaman zaman Kanta. 70 yaşındayken bile evlenmek işi için aklını çelmeye kalkışanlar oldu. Evlenmeyişini elealıp işleyen (Kantın örnek bir hoşgörü ile karşıladığı) alaylı yazılar bile yayınlandı. Bütün bunlardan Kantın kadın düşmanı olduğu sonucuna varmaya pek de sağlam bir çıkarım denemez bence. Hiç evlenmediği için bir gün olsun yakındığı işitilmemiştir. Evliliği sevmiyordu belki de Kant, kadınları değil.

Yıllardır okuduğum, okuttuğum Kanttan bir bakıma bambaşka bir Kant bu, yemesi içmesi, şakaları eğlenmeleri, kadınlı erkekli toplantılarıyla. Çocukluğumda tasarladığım Kanta azçok kavuşmuşum gibi geliyor bana. İyi ki şu son aylarda *Anthropologie*'yi, Kantın insan felsefesini eskisinden başka bir gözle okudum, iyi ki çok kişinin önemsiz diye bir yana attığı ufaktefek yazıları, karalamaları gözden geçirdim; iyi ki Kantı kişi olarak yakından tanımış olan biyografiara, Borowski'ye, Jachmann'a, Wasianski'ye zaman ayırdım. O doğruluğuna inandığım, sık sık belgelendiğini gördüğüm genel gerçeğin dışında değil Kantın felsefesi de : İnsanın yaşaması ile felsefesi içten bağlıdır birbirine. Her felsefe gibi Kantınki de yaşamasından koparılıp soyutlanamaz. Bu felse-

fenin en ünlü bölümü olan *Kritik*'ler bile, salt nesnel kuruluşlarıyla birlikte Kantın som yaşamasından izler taşır yer yer. İster bilgi ister eylem olsun herşeyin kendisine özgü sınır çizme isteği, insanın kendisine dürüst davranması gerektiği, başkalarının varlığına saygının vazgeçilmezliği, ödevin her türlü çıkardan bağımsızlaşmış kutsallığı, özgürlüğün yüceltici değeri, aklın yapıcı yaratıcı gücüne inanma, barışseverliğin eşsiz bir erdem olduğu — Kant felsefesinin bütün bu salt temelleri, Kantın kendi yaşantılarında kök salmakta. Kritik-dışı yazılara gelince, dediğim gibi, onlarda daha da açık bu durum.

Tüm felsefesiyle Kant yaşama filozofudur bir bakıma. Gelmiş geçmiş bilgi felsefelerinin belki de en ilgi çekenini ortaya koymakla birlikte, kendi felsefesinin baştanaşağı bir bilgi-öğretisi içine kapatılmasına karşıydı Kant. Eninde sonunda bir yaşama politikasıydı felsefe Kantın gözünde. Felsefesinin bütününü yoğuran amaca, uzmanca kaygıların ötesinden bakacak olursak, Kantın bilime, bilgeliğin gerçekleşmesinde bir gereç gözüyle baktığını görürüz. Bilgelikse yaşamaya, eyleme, sokağa, halka yönelir özü gereği. Sanıldığı gibi filozofların filozofu değil Kant. Nesi mi var halkın anlayabileceği? Zor yazıyor doğrusu bu kayış işçisinin oğlu, denemeciliği eksik de ondan. Halkı Kant okuyacak duruma getirinceye değin bir tek sözü kulaklarda küpe olsun yeter : «Bazıları çalışmadan yaşamanın tadını almak isterse, o zaman öbür insanlar tadalmadan çalışmak zorunda kalacaklardır.» İnsana insandan daha önemli bir konu yoktu Kanta göre.

Hep aynı kentte oturmak sıkar beni. Günlerimi de dakikası dakikasına bölümlere ayıramam. Okumayı salt öğrenmeye indirgeyenlerden değilim. Beğenmediğim başka yönleri de var Kantın. Orası öyle ama apaçık bir gerçek ortada duran : bir yaşama sanatçısı Kant.

Ahmet Kutsi Tecer'in Ölümü

Cavit Orhan Tütengil

Sivas düzünde Kangal'dan İmranlı'ya doğru uzanan bir dağ dizisi Tecer Dağları adını taşır. Bu dağlardan inip Ulaş'tan geçen ve Sivas yakınlarında Kızılırmak nehrine karışan ırmaklardan birinin adı da Tecer'dir. İşte, 23 Temmuz 1967 tarihinde hayata gözlerini yuman sanat ve kültür adamı Ahmet Kutsi Tecer soyadını Türkiye'nin bu yöresinden alır. Sivas Lisesi Edebiyat Öğretmeni ve Sivas Millî Eğitim Müdürü olarak 1930 - 1934 yıllarında burada bulunmuş, 1931 yılında düzenlediği Sivas Halk Şairleri Bayramı Aşık Veysel Şatıroğlu'nun Türkiye ölçüsünde tanınmasına yol açmıştı. Bunun içindir ki Aşık Veysel'in :

Dost dost diye nicesine sarıldım
Benim sadık yarim kara topraktır
Beyhude dolandım, boşa yoruldum
Benim sadık yarim kara topraktır

deyişini bir ölçüde Tecer'e de borçluyuz.

Tabiat sevgisini 1922 yılında mezun olduğu Halkalı Yüksek Ziraat Okulundan, insan sevgisini ise 1929 yılında bitirdiği Yüksek Öğretmen Okulu Felsefe bölümünden alan Ahmet Kutsi Tecer bir *sevgi adamı* olarak karşımıza çıkar. Doğu ve Batı kültürleriyle yoğurulmuş yüreği ve kafası çocuksu bir tecessüs ve feylosofça bir tevazu ile evrene yönelmiştir. Şair, piyes yazarı, öğretmen, idareci, folklorcu, siyaset adamı, ziraatçi, estet, hümanist yönleri insana saygı veren çok renkli kişiliğinin bazı yanlarıdır. Kendisinin onayından geçen ve M. Türker Acaroğlu'nun kitabında yer alan

bilgilere göre, «Gezmeyi, halk müziğini ve oyunlarını sever. Folklor araştırmalarına, edebiyata, kitaba meraklıdır. Avrupa ve Orta - Doğu ülkelerini dolaşmıştır».(1)

Orhan Burian onun sanatçı kişiliğini şu hükme bağlamıştı : «A.K. Tecer on sene kadar sevgiyi, ince duyuşları anlatmak için sesi ve sözü dokumakta epey bir ustalık gösterdikten sonra, ilhamını memleketin toprağında, havasında, geleneklerinde aramaya başladı. İkinci kaynak elbet birincisinden daha gürdür; ama ondan beslenen ırmak henüz evvelkinin vardığı yere varmadı».(2) Unutmamak gerekir ki bu satırlar 1945 yılında yazılmıştır ve şairimizin «gür ırmak»'tan yetesiye yararlanması bundan sonradır. Nitekim, Behçet Necatigil'in yakın zamanlarda vardığı sonuç, kısaca, şöyledir : «... sanatını tek başına kurdu; samimî ve ince, duygu ve memleket şiirleriyle tanındı, heceye yeni imkânlar aradı».(3)

Şair Tecer'i oyun yazarı Tecer sürdürmektedir. 1947 yılında Türkçesi, 1964 yılında da İngilizce çevirisi yayınlanmış olan «Köşebaşı» İstanbul'dan bir mahalle kesitidir. Kahvehane, bakkal dükkânı ve sokak üçgeni içinde ölüm, doğum ve evlenme olayları ile insanlar küçük hayatlarını yaşarlar. A.K.Tecer, «Ne kadar insan varsa dünyada, o kadar alın yazısı var» kanısındadır.

1959 yılında yayınlanan «Bir Pazar Günü» adlı oyunu zarif çizgiler ve sahne ustalıkları ile insanların maskeli yüzlerini, gerçek düşünceleri ile sözleri arasındaki uçurumu belirtir. Oyun kişilerinden biri yazarın görüşünü şu cümle-

---

(1) Bk. *Ozanlar ve Yazarlar*, İst. 1967, 2. *basım*, s. 197.

(2) *Kurtuluştan Sonrakiler*, İstanbul 1946, s. 43.

(3) Bk. *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü* İstanbul 1966, 3. *basım*, s. 219.

lerle özetler : «İnsanların içyüzünü tanımaya çalışmak beyhude. Önümüze daima bir maske duvarı çıkar.» Folklor kaynağından beslenen «Koçyiğit Köroğlu» dışında daha beş oyunu vardır.

İnsanlar arası ilişkilerde bir «maske duvarı»nın bulunduğunu gören yazarın yakın dost çevresi dışında yalnızlığı seçmesi ve tabiata yönelmesi olağandır. Vedat Nedim Tör'ün sözünü ettiği «insan ve dost yanı»nı çok yakınlarına açan tutumu maske duvarına karşı gösterdiği tepki olmalıdır. «Eski Türk evlerinde olduğu gibi, O'nun da ruhunun dört duvarı arkasında bir (iç avlusu) vardı ki, ancak oraya girebilenler Kutsi'nin rahatlatıcı, ferahlatıcı serin ve temiz havası ile karşılaşırlardı» derken V. N. Tör bunu anlatmış oluyor.(4)

İnsanlardan tabiata kaçarken Ahmet Kutsi Tecer'in sığınağı ağaç olmuştur. «Ağaçla Konuşma» adlı şiirinde, «Yine geldim senin gölgene ağaç, / Şu yalnızlığımla, ıssızlığımla» diyen şairimiz şu benzetmeyi yapar :

Bütün bildiklerim, uzak ve yakın,
Dumanına benzer bir sigaranın,
Ne farkı var sanki yalnızlığımın,
Elimden düşmeyen ağızlığımla.

Edebiyatımızın büyük şiirlerinden biri olan ve bize kalırsa «*Yalnız Açağ*» diye adlandırılması gereken «Ağaç» adlı şiirinde Tecer, kendisi ile birlikte Türkiyeyi başarıyla dile getirir. «Türk Dili» dergisinin 1 eylül 1959 tarihli sayısında «Ağaç» yayınlanınca Necati Cumalı şunları yazmıştı : «Ağaç, ilk okuyuşta büyük bir emeği, sabrı ortaya koyan,

(4) *Cumhuriyet, A.K. Tecer'in arkasından, 28 Temmuz 1967*, s. 2

bilgilere göre, «Gezmeyi, halk müziğini ve oyunlarını sever. Folklor araştırmalarına, edebiyata, kitaba meraklıdır. Avrupa ve Orta - Doğu ülkelerini dolaşmıştır».([1])

Orhan Burian onun sanatçı kişiliğini şu hükme bağlamıştı : «A.K. Tecer on sene kadar sevgiyi, ince duyuşları anlatmak için sesi ve sözü dokumakta epey bir ustalık gösterdikten sonra, ilhamını memleketin toprağında, havasında, geleneklerinde aramaya başladı. İkinci kaynak elbet birincisinden daha gürdür; ama ondan beslenen ırmak henüz evvelkinin vardığı yere varmadı».([2]) Unutmamak gerekir ki bu satırlar 1945 yılında yazılmıştır ve şairimizin «gür ırmak»'tan yetesiye yararlanması bundan sonradır. Nitekim, Behçet Necatigil'in yakın zamanlarda vardığı sonuç, kısaca, şöyledir : «... sanatını tek başına kurdu; şamimî ve ince, duygu ve memleket şiirleriyle tanındı, heceye yeni imkânlar aradı».([3])

Şair Tecer'i oyun yazarı Tecer sürdürmektedir. 1947 yılında Türkçesi, 1964 yılında da İngilizce çevirisi yayınlanmış olan «Köşebaşı» İstanbul'dan bir mahalle kesitidir. Kahvehane, bakkal dükkânı ve sokak üçgeni içinde ölüm, doğum ve evlenme olayları ile insanlar küçük hayatlarını yaşarlar. A.K.Tecer, «Ne kadar insan varsa dünyada, o kadar alın yazısı var» kanısındadır.

1959 yılında yayınlanan «Bir Pazar Günü» adlı oyunu zarif çizgiler ve sahne ustalıkları ile insanların maskeli yüzlerini, gerçek düşünceleri ile sözleri arasındaki uçurumu belirtir. Oyun kişilerinden biri yazarın görüşünü şu cümle-

---

([1]) *Bk. Ozanlar ve Yazarlar, İst. 1967, 2. basım, s. 197.*

([2]) *Kurtuluştan Sonrakiler, İstanbul 1946, s. 43.*

([3]) *Bk. Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, İstanbul 1966, 3. basım, s. 219.*

lerle özetler : «İnsanların içyüzünü tanımaya çalışmak beyhude. Önümüze daima bir maske duvarı çıkar.» Folklor kaynağından beslenen «Koçyiğit Köroğlu» dışında daha beş oyunu vardır.

İnsanlar arası ilişkilerde bir «maske duvarı»nın bulunduğunu gören yazarın yakın dost çevresi dışında yalnızlığı seçmesi ve tabiata yönelmesi olağandır. Vedat Nedim Tör'ün sözünü ettiği «insan ve dost yanı»nı çok yakınlarına açan tutumu maske duvarına karşı gösterdiği tepki olmalıdır. «Eski Türk evlerinde olduğu gibi, O'nun da ruhunun dört duvarı arkasında bir (iç avlusu) vardı ki, ancak oraya girebilenler Kutsi'nin rahatlatıcı, ferahlatıcı serin ve temiz havası ile karşılaşırlardı» derken V. N. Tör bunu anlatmış oluyor.([4])

İnsanlardan tabiata kaçarken Ahmet Kutsi Tecer'in sığınağı ağaç olmuştur. «Ağaçla Konuşma» adlı şiirinde, «Yine geldim senin gölgene ağaç, / Şu yalnızlığımla, ıssızlığımla» diyen şairimiz şu benzetmeyi yapar :

Bütün bildiklerim, uzak ve yakın,
Dumanına benzer bir sigaranın,
Ne farkı var sanki yalnızlığımın,
Elimden düşmeyen ağızlığımla.

Edebiyatımızın büyük şiirlerinden biri olan ve bize kalırsa *«Yalnız Açağ»* diye adlandırılması gereken «Ağaç» adlı şiirinde Tecer, kendisi ile birlikte Türkiyeyi başarıyla dile getirir. «Türk Dili» dergisinin 1 eylül 1959 tarihli sayısında «Ağaç» yayınlanınca Necati Cumalı şunları yazmıştı : «Ağaç, ilk okuyuşta büyük bir emeği, sabrı ortaya koyan,

([4]) Cumhuriyet, A.K. Tecer'in arkasından, 28 Temmuz 1967, s. 2.

Arkadaşımız Ömer Faruk Toprak, bir yıldır yeni bir eser üzerinde çalışmaktadır. Kaynağını otobiyografiden alan bu 'Anılar Kitabı'nda 1938 ile 1960 arasında sanatçı çevresi, sanatçıların gördüğü baskılar anlatılmaktadır. Böylece bu dönemin sanatçıları Cumhuriyet yıllarında modern Türk edebiyatını kurarlarken, ne gibi dönemeçlerden geçerek bugüne ulaşıldığı biraz olsun anlaşılacaktır. Öbür yandan, son otuz yıllık edebiyatımızın sanatçı kişilerinin bazı çizgileri gerçekci bir görüş açısından tanıtılmış olacaktır. Aşağıda bu eserden Ahmet Kutsi Tecere ait bir bölümü sunuyoruz.

Y. U.

Ahmet Kutsi Tecer

Ömer Faruk Toprak

Ahmet Kutsi Tecer'in şiiri, bir atılımdan sonraki durgunluğu gösteriyor önceleri. Daha folklora da yaslanmamış o sıralar. Biraz Charles Baudelaire esintisi geçiyor şiirinin içinden. Biliyorsunuz o dönemin öbür ozanları, ölçü ve uyak matematiği sınırlarında kalmayı yeğ görüyorlardı demek daha doğru bir söz olur onlar için. Bugünkü şiirde görülen gelişmeyi ölçü alırsanız ve böylece bir değerlendirmeye geçerseniz Orhan Seyfi ya da Yusuf Ziya'yı şiir sanatına hakaret etmiş sayar, konu dışına çıkarırsınız. Nâzım Hikmet'in bugünü getiren dünkü şiirinin karşısında, bireysel ölçüler içersinde Necip Fazıl ile biraz ulusal ses hançeresi olarak

okuyucuda saygı uyandıran bir şiir. Şiirin son derece geometrik bir yapısı var. Ölçülü uyaklı, her biri onar diziden, otuz onluk olmak üzere üç yüz dizilik, uzun nefesli bir şiir.. Bu geometrik yapısının yanında şiirin bir de klâsik bir trajediyi hatırlatan iç yapısı var. Ağaç, ışık, bulut, rüzgâr, yamaç bu trajedinin kişileri.. Kişiler, koro deyişlerini tamamladıkları zaman, Tecer'in ağacının acı kaderi yürek burkan bir açıklıkla beliriyor. Ağaç adeta insanlaşıyor. Artık o Anadolunun çorak bozkırındaki, yalnız garip ağaç, bulunduğu yamaca biraz yeşillik katmak gücüyle, bozkır insanının kendisi oluyor».([5])

Tecer'in Anadolu bozkırının bir yamacındaki «yalnız ağaç»ı bir ardıçtır. Üstünden geçen bulutlara seslenişi şöyle sona erer

Kupkuru, kaskatı, yağız bu toprak,
Ama yine vefa dolu, yumuşak;
Dudakları çatlak, avucu nasır,
Ama her bir damlan yüreğinde sır;
Uzaktan bir yağmur sesi işitilir,
Bir bulut gölgesi onu üşütür,
Geçici kuşlardan sorar bir haber;
Bu kurak toprağı serinlet, yeter.
Yükünü nereye istersen taşı,
Bir damla, bir damla ona gözyaşı!

Ahmet Kutsi Tecer bir şiirinde «Besbelli ölümüm sabahleyindir» diyordu. Bunda yanıldı, fakat «Bir Pazar Günü» öldü. Zincirlikuyu mezarlığında bir ardıç gölgesi altında son uykusunu uyumayı, fikir ve sanat hayatımızı kendisinden zamansız yoksun bırakarak, bu yurt için yaptığı çalışmalarla haketti.

([5]) Vatan, 11 Eylül 1959, s. 2.

Yeni Edebiyat, Ses dergisi bu şiiri sürdürmenin serüveni ve dizeleri ile doludur. Fakat bu ozanlık serüveni, polisin baskı yöntemleri içinden geçerek, estetik olanaklar araştırıyordu. Hakçasını söylemek gerekirse, zor bir dönem yaşıyorduk. Bir dergi kapanırken, öbür derginin hazırlığı bütün dünyamızı kaplar olmuştu. 1942 yılının sonbaharında, göz bebeklerimde ilk kez Ankara'nın silueti durdu. Ülkü dergisi yönetim evinde çalışan Hikâyeci arkadaşım Sefer Aytekin'i görmeye gittim. Devlet tarafından bütün giderleri karşılanan bir dergi evi idi orası. Sefer'le bir süre konuştuk. O sırada Ahmet Kutsi telefon etti. Dergi için birşeyler söyledi. Konuşmanın sonunda Sefer Aytekin :

«Kutsi Bey, burada şimdi kim var biliyor musunuz? Ömer Faruk Toprak yanımda» dedi ve telefonu bana verdi.

Ahmet Kutsi, nazik bir dille beni tanımak istediğini, evine kadar zahmet edip edemiyeceğimi sordu. Olumlu cevap verdim. Tarif ettiği şekilde evini buldum. Bana olan ilgisi şöyle başlamıştı. O sıralarda İstanbul'da haftalık İnkilâpçı Gençlik gazetesini yönetiyordum. Orada «Sükasa Mektuplar»ın yanısıra bazı eleştiri yazıları yayınlıyordum. Bunlar ilk düz yazı denemelerimdi. İster istemez beraberinde bazı sert çıkışları da getiriyordu. Bu eleştiri yazılarımdan biri, Tecer'in dikkatini çekmiş olmalı ki, Ülkü'de iki sayfalık bir yazı ile bana uyarma, öğüt, ve yergi getiren sözler etti. Yazısını beğenmemiştim. Arkadaşlarımdan bazıları beni karşılık vermeye zorladılar. Cevabı gereksiz buldum. Bir zaman sonra, bir mektup gönderdi bana. Ülkü dergisi için benden şiir, yazı istiyordu. Ankara'ya gidişim ve beni davet edişi, bu ilişkilerden sonra oldu.

Beni eşi ile birlikte karşıladı. Sanatçıya, ozana değer veren hâllerini görüşüm, bazı yaşlı ya da genç ozanların bir-

Kemalettin Kamu görünür. Bu iki ozandan bir süre sonra Ahmet Hamdi, Ahmet Kutsi ve Ahmet Muhip gelir, hemen arkalarından da Cahit Sıtkı. Ahmet Kutsi Tecer'in önceki şiiri, biraz yarım uyak endişesi taşısa bile, folklor zenginliğinden habersiz görünür. Ozanlığının ilk dönemidir bu. 1940 dan sonra, yayınladığı şiirler folklora iyice yaslandığı halde, folkloru şiirinde ustaca uygulayan bir kalem olarak gözükmez. Bundan ötürü folklor malzemelerini biliyordu, topluyordu ama, bunlarla bir bileşime varamıyor, uygulamayı yapamıyor kanısını veriyordu bizlere. Düşününüz, gerçek halk ozanlarının hemen tamamı ümmidir. Ölçülü yarım uyakla yazarlar ama, yaşadıkları ortamdan gelen içtenliklerini şiirlerine koymasını bilirler. «Olduğu gibi»likten gelme söyleyişleri, en birinci özellikleridir. Onlara bakarak, bugünkü ya da dünkü kentli aydın ozanlar, o tarzı, yeni bir bileşime varmadan alırlar da, tıpkı o ümmi ozanlar gibi yazarlarsa ne olur? Tuttukları yanlış bir yol olur ve ortaya koydukları yazı parçaları da okunmaz, çekilmez olur. Ahmet Kutsi Tecer, böyle bir akımı başlattı ve örneklerin kötülüğü daha başlangıçta kendisini de şaşırttı. Hatta diyebilirim ki kendi şiiri de daha o noktada tıkandı kaldı. Bu alanda verimli olamayışı, o tükenmez folklor zenginliğimizi şiirine, sanatına uygulayamayışından geliyor diyorum kendi kendime.

Gerçekcilik savaşına 1941 yılında başlamıştık .Nâzım Hikmet'in susturuluşundan sonra roman ve hikâyemiz, çağdaş dünya görüşüne uygun toplumsal, insancıl kanala yönelirken ve bu alanda da başarılı örnekler, yumurtalarını içten içe gagalarken, şiirimiz çıkmaz bir yola doğru itiliyordu. Sonuçta, Orhan Veli şiiri, yalın bir söyleyişten hareket etmesine, hatta güç kazanmasına karşılık, bir yere geldi ve tükendi. Bir taraftan da, Toplumsal Gerçekci ozanlar yarım kalmış bir sesi devam ettirme çabasına giriştiler. Yürüyüş,

birlerine değer vermez göründüklerini bildiğimden, beni şaşırtmıştı o gün. Ben daha, dünya görüşümü, sanat açımı yeni yeni kuruyordum. İlk denemelerim yayınlanıyordu. Ona yayınlanmamış ilk şiir kitabımdan parçalar okudum. Hararetle beğendiğini söylüyordu ama, Ülkü dergisinin tutumuna uzak durduğumu iyice anlamıştı.

«Bir de Ülkü'de yayınlanan şiirler gibi denemeler yapsanız ve bize gönderseniz» diyordu arada bir.

Bense Ülkü'nün tutumunu ulusal bulmuyordum. Üstelik tek düze idiler. Bugün o derginin sayfalarını açsanız, folklor içinde bulunan, Ulusal Bileşimi nasıl yanlış anladıklarını ilk bakışta görürsünüz.

İki-üç saat hep edebiyat, özellikle şiir sanatı üzerinde konuştuk. Benim, kendi biçimsel folklor anlayışına değer veren bir kişi olmadığımı anladı. Gene de Ülkü'ye uygun şiirler - düz yazılar gönderirsem kıvanç duyacağını belirtti.

Uzun aralıklarla karşılaştığımız oluyordu. Yazdıklarıma, kitaplarıma özel bir ilgi gösterirdi. Birkaç ay önce Radyo evinin önünde rastlaştık. Son kitabım «Susan Anadolu»yu görmediğini, göndermemi rica etti. Galiba biraz ihmal ettim. Birgün Hastahanede yattığını söylediler. Ne kitabımı gönderebildim, ne kendisini görebildim. Meğer sonun başlangıcını yürüyormuş.

Sosyalist Toplumda Gelişme Ve Eleştirme Özgürlüğü

René Maublanc

1.

Bilimsel sosyalizmin gelişmesi, ona düşman olanları şu alışılmış iki yöntemden gitgide vaz geçmek zorunda bırakıyor : Bir yandan, sosyalizme karşı bir «susma suikastı» düzenlemek, yani ondan hiç söz açmamak; öte yandan, sosyalizmi bilmiyenleri kandırmağa yarıyan düzmece kanıtlardan (delillerden) yararlanmak. Eskiden, üniversite öğrencisinin okuduğu elkitaplarında sosyalizmden lütfen şöyle bir yarım yamalak söz açılınca, Marx'ın «toplumların tarihinde temel rolü sınıflar çarpışmasına» bağladığına dokunmakla kalınır; marxçılık, «insanları birbirine düşüren acımasız bir şiddet öğretisi» diye lekelenir ve bu sözüm ona «sonsuz savaş ve çatışma öğretisi»ne bir «barış ve düzen ülküsü»yle karşı çıkılırdı...

Gelgelelim, şimdi durum değişti : Sosyalizmin amacının sınıflar çatışmasını sonsuza değin sürdürmek değil, tersine, bu çatışmaya son vermek olduğu artık su yüzüne çıktı. Dolayısıyla, sosyalizmin, bu çatışmayı ortadan kaldırmak yoluyla, üstün bir toplum düzeni ve gerçek bir barış kurmağa çalıştığını gizlemek artık güçleşti. Bunun üzerine, sosyalizm düşmanları şimdi bir başka değiştirme ve yargılama yöntemine baş vuruyorlar.

Onlara bakılırsa, sosyalizm bir saçma çelişme ve kısır döngü üzerine kurulmuşmuş : Tabiatın diyalektik kanunla-

rını örnek alarak, sosyalizm karşıtlar çarpışmasının her gerçeğin gelişmesinin baş şartı olduğunu belirtiyor, bunun gibi, insan toplumlarının gelişmesinin de bu toplumlardaki birbirine düşman sınıfların varlığından ve onlar arasındaki kavgadan doğduğunu ileri sürüyormuş! Öyleyse, sınıf çatışması toplumsal gelişmenin zorunlu şartı olduğuna göre, bu çatışmayı nasıl olur da ortadan kaldırmayı istiyebilir misiniz? Çünkü sınıfsız bir toplum, bu duruma göre, gelişmeye elverişsiz, hareketsiz, donmuş bir toplum olurmuş. Ayrıca, sosyalizm yaşamanın zorunlu şartının değişme olduğunu savunduğuna göre, sosyalist toplum ölmek, yıkılmak zorunda kalırmış. Demek ki bilimsel sosyalizm sınıflar çatışmasının sona erişini ve ölümsüz bir barış ve gelişmeyi gösteriyormuş. Sınıfları ortadan kaldırmağa çalışması, gerçekte, her türlü insancıl gelişmeyi durdurmağa, toplumların zayıflamasına ve çökmesine çalışması demekmiş!..

2.

Şüphesiz biz sosyalistler gelişmenin hep karşıt kuvvetlerin çarpışmasından, eski ile yeni arasındaki kavgadan, doğanla ölen arasındaki çatışmadan doğduğuna inanıyor, daha doğrusu, bunun böyle olduğunu görüyoruz. Ayrıca, bu gelişmenin tabiî kuvvetlerin hareketi dolayısıyla -büyük bir enerji sarfı ve ağır bir yürüyüşle- kendiliğinden meydana geldiğini de görüyoruz. Hayvan ve bitki türlerinde bu gelişme, tabiî ayıklanma yoluyla, toplumlarda ise sınıflar çatışması yoluyla gerçekleşmektedir. İnsanoğluna burada düşen iş şudur : Bilinçle bir amaca varmak, zaman ve araçtan tasarruf etmek için toplum ve tabiat kuvvetlerinin kör hareketinin yerine, kendi aklına ve iradesine göre, bu kuvvetlerden faydalanmayı koymak...

Nitekim insanoğlu, yüzyıllar boyunca önce ampirizmin ilkel aletleriyle, bahçıvanların ve hayvan yetiştiricilerin kullandığı sun'i ayıklama araçlarıyla, sonra Darwin'den Miçurin'e ve Lizenko'ya kadar olan gelişmenin getirdiği bilimsel tekniklerle yeni bitki ve hayvan türleri yaratabilmiştir. O kadar ki, insanın bugün kendi yaşama şartlarını iyileştirmek için gerekli hayvan ve bitkileri çok kısa zamanda üretebileceğini düşünmek artık bir cüretkârlık olmaktan çıkmıştır.

Kaldı ki, türlerin geliştirilmesi için doğru olan şey, toplumlar için de doğrudur. Sınıflar çarpışması, kişilerin uzun süre içyüzünü anlamadan uydukları bir kanundur. Bu kanun insanlığın gelişiminin genel sonucudur : Nice felâketler, ihtilâller, savaşlar, buhranlar içinde -tabii bu arada duraklamalar, gerilemeler ve hareketsizlikler de olmuştur- sayısız zenginliklerin ve hayatların durmadan harcanmasıyla meydana gelmiştir. Fakat yeni ekonomik şartlar yardımıyla Marx, sınıflar çatışmasının diyalektik kanununu keşfetmiş ve işçi sınıfına baş eğmeği değil, idare etmeği öğretmiş, ondan sonra da gelişmenin hızı artmıştır. Elbette bu, toplumların akla uygun bir düzene doğru gidiş yolunda sadece bir konaktır. Eğer işçi sınıfı, sınıf kavgasından yararlanıyorsa, bunun sebebi şudur : Bu kavgayı bir gün ortadan kaldırmak ve böylece bunca felâket ve israftan -şimdiye değin gelişim uğruna verilen bunca kurtulmalıktan (fidyei necattan)- sıyrılmak yoluyla gelişmenin yürüyüşünü çabuklaştırmak...

3.

Görülüyor ki, iftiracıların söyledikleri gibi, sınıfsız bir toplum hiç de durgun ve ölgün bir toplum olmak zorunda değildir. Tam tersine, insanların kendi ülkülerini en çabuk ve en kolay gerçekleştirdikleri bir toplumdur. Neden der-

seniz, bu toplumda insanlar artık tabiî kuvvetlerin kör oyununa kurban giden büyük can, mal ve zaman kaybına uğramıyacaklardır. Ama, fikirlerin kaçınılmaz çatışmasıyla birlikte düşünce hayatı devam edecektir. Sınıflar çatışmasının silindiği bir sosyalist toplumda bu fikir çatışması, bu eleştirme ve kendini eleştirme, bu muhalefet gelişmenin itici kuvvetlerini meydana getirecektir.

Sınıfların çarpışması yerine bu itici kuvvetlerin geçmesi insanlığın yararına olacaktır. Bunu inkâr etmek için kötü niyetli olmak gerekir. Marx her sınıflı toplumdaki hâkim düşüncelerin hâkim sınıfın düşünceleri olduğunu gösterir. Yeni düşüncelerin eskilerin yerine geçmesi için, herşeyden önce, bu düşünceleri yaratan sınıfın iktidara geçmesi gerekir. Başka bir deyimle, insan düşüncesindeki bir gelişme, ancak devrimle gelen olgular içinde gerçekleşebilir.

«Eğer diyalektiğin öğrettiği gibi, gelişim sürecinin özü, karşıtların çarpışması ise, eskiyle yeninin, doğanla ölenin, yükselenle göçenin çarpışması ise; bizim devrimci felsefemiz bu diyalektik kanunun sosyalist toplumun içinde nasıl işliyeceğini ve bu toplumdaki yeniliğin nasıl gerçekleşeceğini göstermek zorundadır... Sosyalist toplumda sınıflar kavgası sona erdiğinden, eski ile yeni arasındaki çarpışma ve aşağıdan yukarıya doğru gelişme artık sınıf çelişmelerine karşı yürütülen bir kavga biçiminde değil, tam tersine, sosyalist toplumun asıl itici kuvveti olan eleştirme ve kendini eleştirme biçiminde belirecektir.»

4.

Söylediklerimizi özetliyelim : Sınıflar kavgasının ortadan kalkması insanlığın gelişimini durdurmıyacak yahut geriletmiyecek, tersine, onu hızlandıracak ve ilerletecektir. Za-

ten, sosyalist bir toplumda gelişmeyi önlemek için, her türlü tartışmayı yasaklayan ve ortaçağda katolik ortodoksisinin boş yere yapmağa çalıştığı gibi, her yeni düşünceyi sapıklık ya da küfür sayan kaskatı bir dogmacılığın diktatörlüğünü kurmak gerekecektir. Oysa, böyle bir istibdat sınıfsız toplum düşüncesiyle bağdaşamaz. Çünkü düşünce istibdadı sınıflı toplumun, kapitalizmin ürünüdür. İmtiyazlarını korumak istiyen muhafazakâr sınıfın çıkarlarına uygun düşen bir dogmatizm, sınıflar arasındaki kavganın kalkmasıyla birlikte ortadan kalkacaktır.

Sosyalist toplumda kısıntısız bir demokrasi, kısıntısız bir tartışma ve eleştirme özgürlüğü kurulacaktır; canlı düşüncenin yenilenmesi için dogmatizmle, akademizmle ve gericilikle kıyasıya savaşılacaktır.

Çeviren: Asım Bezirci

En Büyük Aykırı

Marquis de Sade (1740-1814) uzun yıllar kitapları el altından dolaşan bu gizli yazar; son beş yıl kadar önce ilkin Fransa'da, sonra yeryüzünün diğer ülkelerinde kitaplarının açık olarak yeniden yayınlanmasıyla üstünde en çok tartışılan yazarlardan biri olmuştur. Bu yazarın öykülerinden yapılan seçmeler Türk okurlarına sunulmuş bulunuyor. Daha önce de Simone de Beauvoire'ın «Sade'ı Yakmalı mı-» adlı denemesi dilimize kazandırılmıştı. (Her iki çeviri de Onger Yayınevince yayınlanmıştır).

Marquis de Sade'ı gelmiş geçmiş yazarların en özgür düşüncelisi sayanların yanısıra onu, gene gelmiş geçmiş yazarların en ahlâksızı olarak görenler de vardır.

Aşağıda, bu yazarı yalnız en özgür düşünceli değil, aynı zamanda en özden, en ahlâklı yazar sayan arkadaşımız Ferit Edgü'nün Marquis de Sade üstüne yazdığı uzun bir denemenin bazı parçalarını yayınlıyoruz.

Y.U.

Ferit Edgü

Öyle sanıyorum ki Nietzsche'nin ünlü sözü «Tanrı öldü» bir ceset önünde söylenmiş bir sözdür. Nietzsche'den yüz yıl önce Marquis de Sade bu işi çoktan yapmıştı. Ve belirtmek gerek: büyük bir soğukkanlılık ve başarıyla. Edi-

minin bilincinde, hançeri nereye, niçin indirdiğini bilerek.

Dr. Duehren. «Sade bir birey olarak, ancak *tarihsel* bir olgu olarak ele alınıldığında gün ışığına çıkarılabilir, gerçek açıklaması yapılabilir» diyor.

Tarihsel bir olgu? 1740'da doğuyor, 1814'de ölüyor. 74 yıllık bir yaşam. Bir Marquis'nin yaşamı. Bu yetmiş-dört yılın otuz yıldan fazlası Bastille'de ve Charenton tımarhanesinde geçiyor. Tarihsel bir olgu? Zorbalığı yıkan Büyük Fransız Devrimi. Cumhuriyet. Danton. Robespierre. Saint-Just. Sonra Napoleon. İmparatorluk. Tarihsel bir olgu? Marquis'nin bir soylu olarak içinde yaşadığı düzenin kökünden sarsılışı. Düzen değişikliği. Burjuvaların iş başına gelişi. Daha ne? Tarihsel bir olgu? Hiç şüphesiz. Marquis de Sade XVIII. yüzyılın çocuğudur. XIX yüzyılın insanıdır. Eşitlik, özgürlük, tüze kavramlarının soyutluktan, ağızda çiğnenen çam sakızı olmaktan çıkıp siyasal kavramlar, uğrunda döğüşülen ilkeler olduğu yüzyılların kişisidir. Ansiklopedistlerin, Voltaire'in, ve özellikle usçuluğun (rationalisme) bir biçim verdiği düşüncenin ürünüdür.

Camus, *Başkaldıran Adam*'ının Sade'a ayırdığı bölümünde «Çağdaş tarih ve trajedi gerçekte onunla başlar» diyor. Hemen söyliyelim ki bu tarih ve trajedide Tanrı yoktur. Üstün güçler yoktur. Tarih de trajedi de Sade'dır. Camus aynı yazısında Sade'ın tanrıtanımazlığından emin olmadığını söylüyor. Niçin? Çünkü Sade üstündeki bilgileri çok dar, ve genellikle kulaktan dolma olduğu için. Onun (Marquis de Sade'ın) başkaldırışının mutlak bir Tanrı yokluğunda gerçek anlamını ve eylemini bulacağını kavramış değil Camus. Yalnız aradan geçen yüz-elli yıl içinde yetişen düşünür, sanatçı, filozoflar arasında değil, kendisinden öncekiler arasında da. Nietzsche dahil ona yakın bir düşünür bulmak güçtür bu konuda. Sade yalnızca bir tanrıtanımaz (at-

hée) değildir, bunun ötesinde bir anlamı, bir tutumu vardır, bir tanrıdüşmanıdır o.

Sade'ın ana rahmine düşmeden çok daha önce Frederik, Büyük Frederik kaleme aldığı Siyasal Vasiyetnâmesinde (1768) din konusunda, «Doğuluların ateşli düş güçlerinden doğmuş, Avrupamızda da yayılmış olan bu din (hıristiyanlık) eski doğa-ötesi bir masal, gözkamaştırıcı öykülerle, bir yığın çelişme ve saçmalıkla doludur. Onu Avrupaya esrik (vect halinde olan) kişiler getirmiş, yöneticiler kabul etmiş gibi görünmüşler, alıklar da inanmışlardır» diyordu.

Gücünü, soyluluğunu, ayrıcalığını din kurumuna, dolayısıyla tanrı kavramına borçlu olan (Büyük Frederik'in) üstünde, bugün bizlerin iki yüz yıl sonra acı acı düşünmemiz gerekiyor. Bilindiği gibi, ilkelerini tanrıtanımaz bir öğretiden, diyalektik maddecilikten alan toplumsal düzenlerde bile Sade'ın ortaya koyduğu yapıt ürküntü vermektedir. Doğrusunu söylemek gerekirse, her büyük düşüncede bu «tehlike» vardır.

«Yıkmak gerek» diyordu bu «tehlikeli» düşün. Yıkmak? Ama neyi? Yalnız Tanrı kavramına çevrik silahın büyük bir sorunu çözümliyeceği beklenmemeli. Giderek, belki bütün sorunun ondan sonra başladığı söylenebilir. Bu ayrıcalıklar üstünde kurulu soylular düzenini yıkmaya gelince... Onun ardından gelen toplumun görünüşü nasıl olacaktır? Hangi ilkeler üstüne kurulacaktır bu «yeni» toplum? Hiç şüphesiz dinsel ilkeler üstüne değil. Çünkü bu düzende, Tanrı'nın yerini İnsan alacaktır. Onun zekâsı, yaratıcılığı alacaktır. 1789 devrimi bu koşulları gerçekleştirecek bir düzeni doğuracak mıdır? Sade'ın bütün umudu bu devrimdedir. Devrimin hemen ardından, çok az özgürlük devresinde, yedi yurttaşıyla birlikte kaleme aldığı tasarıda, «Felsefenin başarısı en sonunda düzmeciliğin başarısını ortadan kaldırdı; iş-

te en sonunda insan, bir eliyle saçma bir dinin hiçbir değeri olmıyan oyuncaklarını yıkarken, öbür eliyle de yüreğinin en sevgili kutsallığına yeni bir sunak yüceltiyor. Bu sunak, insan usuna, zekâsına yüceltilen bir sunaktır: Meryem Ana'ya, ya da İsa'ya tapınılacak bir sunak değil.» diyor.

Tapınaklarında insan aklının (yalnız onun) kutsallaştırıldığı düzenin gerçek görünüşü ne olacaktır? Sade düşüncesinin anarşizmi içinde «düzen» ve «tüze» kavramlarının anlamları demek istiyorum? Sade düşüncesinde bu kavramlara verilen anlamlar mı? Onun bu kavramlara yeni bir kan, yeni bir yaşam vermek için ileri sürdüğü yöntemlerin eşini ya da benzerini nerde bulacağız ki bir karşılaştırma yapalım, tarihsel bir olgu olarak yerine oturtmaya çalışalım? Marquis de Sade, kötülüğün (bu sözcüğün kapsadığı bütün anlamları verin ona) bir kez, son bir kez yeryüzünde hüküm sürmesine izin verilmesini istiyordu. Bütün zındanların kapılarını açın, yalnız içerdeki mahkûmları değil, dışardaki «mahkûmları» da bir kez olsun özgür bırakın! İnsanın ana rahminden beri içinde beslediği kötülüklerin dışa vurulmasına yardım edin. Ona (insana) suçta ve suçsuzlukta hak tanıyın. Kötülük kötülüğü, suç suçu yenecek, ve kötülük, suç kendiliğinden böylece ortadan kalkacaktır. İnsan yitirdiği özünü yeniden kendi kendinde bulacaktır. Görüldüğü gibi bütün çelişikleri, bütün dayanak noktalarıyla gücünü umutsuzluğun gücünden alan bir düşün. Kurgusal olarak bütün önemine karşın, eylemsel düzeyde bu düşüncenin bir kısırdöngü içinde gelişmiş olduğunu da kabul etmemiz gerekiyor. Sade bu çıkmazı biliyor olmalıydı. Hiç değilse Charenton tımarhanesindeki son günlerinde.

XIX. yüzyılda delilik M. Foucault'nun dediği gibi insanın kendi kendini Tanrı sanmasıdır. XVIII. yüzyılda ise Tanrı'yı yadsıması, biliyoruz. (Bugün?) Sade ise bu iki yüz-

yılın da insanıdır. O hem Tanrı'yı yadsıyor, hem kendini onun yerine koyuyor. Yukarıda gösterdiğimiz Sade düşüncesindeki çelişikliklerden biri mi? hayır. Bu iki düşünce onda birbirini tamamlıyor; giderek birbirinin zorunlu sonucu oluyor. Tanrı'dan kalan yere birini oturtmak gerek. Kendisini oturtmuyor oraya Sade. Kendisi Tanrı'nın yerini aldığında bile, bütün insanların aynı şeyi yapması gerektiğini söylüyor. Sade'ın kendisine tanıyıp, başka bir insanoğluna tanımadığı hak yoktur. Sormalı Madame de Beauvoir'a: nerde bunda ayrıcalık istemi, tutkusu?

Dostoyevski'nin (bir başka «deli») ünlü sözü: Tanrı yoksa istediğimi yapabilirim; herşeye izin var. Yani ben Tanrı'yım. Ama o, tanrıtanımazlığın gerçek bir delilikten ayrımı olmadığına, gerçek bir inançsızlığın mümkün olmadığına inanıyordu. İnancı ve inançsızlığı bu sürekli kavganın sonucuydu. Dostoyevski. O tam bir mistiktir. Ve bütün büyük romancılar gibi onu uğraştıran doğa-ötesi (metafizik) sorunlardır. Oysa Sade'da, Tanrı kavramını sorgu alanına koyduğu anda bile en küçük bir doğa-ötesi karmaşıkla, hiçbir aşkınlık düşüncesiyle karşılaşmıyoruz. Bu anlamda ondan daha maddeci bir yazar bulmak güçtür.

Sade vasiyetnâmesinde, öldüğünde bir çukur açılarak içine atılmasını, ve üstünün toprak düzelinceye değin çiğnenmesini istemiştir. Ama gene de, not defterlerinden birinde, düşsel mezarı için şu mezartaşı yazıtını yazmıştır:

BÜTÜN REJİMLERDE TUTUK
D. -A. -F. SADE'IN MEZARTAŞI
Yolcu
Diz çök yakarmak için
Bu insanların en mutsuzu yanına.
Geçen yüzyıl doğan bu adam

Yaşadığın bu yüzyılda öldü.
Eli kanlı zorbalık
Durup dinlenmeden savaştı bu kişiyle
Krallık devrinde yaşama hakkı elinden alındı
1789'da yeniden doğup
Onu uçurumun kıyısına koydu.
Konsüllük devrinde de hortlayan
Bu zorbalığın
Her devirde her zaman
Kurbanıdır burda yatan.

Luigi Pirandello Üstüne

Luigi Pirandello, 1867'de doğmuştu: doğumunun yüzüncü yılında, bazı ünlü kişilerin onun için dediklerini sunuyoruz size :

Eugène Ionesco: «Geriye Tiyatro Kalır»

Pirandello'nun bulduğu ve ortaya çıkardığı «doğrular» bugün epey yalınkat geliyor bana. Ruhbilim açısından, Pirandello'nun katkısı artık değerini yitirmiştir. Gerçekten de, psikanaliz ve ruhun derinliklerini araştıran daha başka bilimler göstermiştir ki, hepimiz, aynı kişilik altında ikili, üçlü ya da daha fazla yaşamlar sürdürmekteyiz, birkaç düzeyde birden, birkaç bilinç düzeyinde birden yaşamaktayız; biz, yani tin (psyche) birtakım güçlerin, arzuların, çelişki fikirlerin kesiştiği noktadır.

Pirandello'nun yarattığı eserdeki düşünce ya da «ideoloji» geçilmiş olsa da, bugün bize güdük gelse de, bu, pirandello'nun oyunlarını aynı ilgi ve zevkle, hattâ gittikçe artan katkısız, bir ilgi ve zevkle seyretmemize engel değildir. Öyleyse, bir edebî eserde öncelikle sevdiğimizi sandığımız, aslında bir aldatmaca, eseri sevişimizi açıklamak isterken başvurduğumuz bir tutamak noktasından başka bir şey olmayan genel fikirler çıkarılıp atıldıktan sonra geriye kalan nedir? Eserin aslıdır, zorlu bir yaşam, tutkulu bir dinamizm, hareketli bir yapı, canlı bir sahne düzenidir, yaşamın, yaratışın canlı olarak sahneye aktarılışıdır, yani tiyatrodur geriye kalan. Demek ki, kalması gereken şey, yeni eleştirmenlerin çoğunun anlayamadığı her şey kalır; bu adamlar, bir eseri çeşitli öğelere ayırdıkları, ancak tutarsız yanları gördükleri,

ve bunlarla esere, kendi başlarına, yeni bir yapı yakıştırdıkları için hiç bir şey anlayamamaktadırlar.

Oysa eser temalarda, ruhbilimde, toplumbilimde, ideolojide değildir, canlı bir bütündür, bir organizma, bir varlık'tır o; onun birliği, dengesi, kuruluşu, eserin içinde biraraya gelip işte bu varlığı, bu organizmayı oluşturan bütün çelişik, karşıt güçlerin dinamizmiyle yaratılmaktadır. Çünkü düşünülenlerin tersine, bir eser, tıpkı bir varlık gibi, bir anıt gibi vardır; anıtsa, anıt fikrinin somutlaşmış halidir, yoksa taşlarının, ya da iskeletinin değil. Gereksiz tekrarlarla açıklayamayız Pirandello tiyatrosunu: Pirandello tiyatrosu, gerçekten tiyatrodur, sadece tiyatrodur, tiyatronun ta kendisidir.

Antonio Gramsci: «Gerçek Bir Solipsizm»

Pirandello'nun eseri, bence, zihinsel ve tinsel, yani sanatsal değil, ahlâksal bir nitelik taşımaktadır : o, yarı Aristo felsefesine, yarı kilise felsefesine dayanan «gerçeğin nesnelliği» görüşüne karşı çıkarak, halk kültürüne, çağdaş felsefenin «diyalektiği»ni sokmaya çalışmıştır. O bunu, tiyatroda yapılabileceği gibi, Pirandello'nun yapabileceği gibi yapmıştır: nesnelliğin bu diyalektik yorumu, onun eserinde, doğaüstü karakterler tarafından canlandırıldığı için, kabul edilebilecek biçimde, yani halkın görüşüyle sağduyu arasındaki düşünsel kavganın romantik bir görünüş altında verilişi olarak çıkmaktadır seyirci karşısına. Zaten başka türlü olabilir miydi ki? Pirandello'nun dramları işte ancak böyle saklayabilmektedir o «felsefî konuşma»lara benzer yanlarını - nitekim, biraz da öyledir bütün oyunları -. Gerçekten de, oyunlarında, başkişiler çoğu kez, gerçek'in bu yeni kavranış biçimini «açıklamak ve doğrulamak»la yükümlüdürler. Zaten

Pirandello her zaman kendini kurtaramaz solipsizm'den[1], çünkü onda «diyalektik» daha çok sofistik niteliktedir.

Sacha Pitoêf : «Öne Doğru Kaçış»

Babam Georges Pitoêf, «Yazarını Arayan Altı Kişi»yi oynarken, kendi görüşünü savunduğu, iç çatışmasını, kafasındaki takınağı ortaya koyduğu anda, bu işi, gerek seyircileri, gerekse bu oyun kişisinin aralarında kendine bir yer açmaya geldiği oyuncuları büyüleyen bir ateşle, bir çılgınlık nöbeti halinde yapardı. Sanki söz konusu olan şey yaşamın kendisiymiş, sanki bu yaşam elinden kaçıp gidecekmiş, sanki çok önemli ve kaçak bir şey yakalamış ve bunu, vakit geçirmeden seyircilere aktarmak gerekiyormuşcasına oynardı. Bu girişimin gerçek anlamını kazanabilmesi için, yapıntı (fiction) ile gerçekliğin birleşmesi gerekmektedir tabiî. Yoksa, yaptığı şey yalnızca «rol kesmek» olurdu. Pirandello'nun, «tiyatro içinde tiyatro» olan dramlarında görülen bu ileri doğru kaçış, oyunculardan, oyunu sanki yalnız bir defa oynayacakmışcasına bir bağlılık istemektedir. Burada oyunun kuralı pek sert, pek acımasızdır. «Bu Akşam İçimizden Geldiği Gibi Oynuyoruz»un temsilinde, Ludmilla Pitoef'in, bazı geceler, gerçekten bilincini yitirdiğini, sahiden bayıldığını hatırlıyorum.

Maria Casarès: «Tiyatro-Tiyatro»

Tiyatroyu şiir, düşünce ve bildiri aracılığıyla yakaladığımız - ki bunlar da sonradan tiyatro içinde biçimlenmektedir-

---

[1]. *Solipsizm:* ben'*i (ego'yu) gerçekliğin temeli diye gören öbür ben'leriyse, birer düşsel varlık sayan öğreti.*

ler - başka eserlere oranla, Pirandello'nun eseri, tiyatrosal olayın kendisinden yola çıkarak yazılmış gibidir. Tiyatro, tiyatro, tiyatro'dur bu. Hem de her bakımdan. En küçük özelliklerine varana dek. Tam bir çiçek dürbünü yani. Ve bu eser, sahnedeki oyun aracılığıyla, sahneden başka hiç bir yerde böylesine anlam kazanamayack anlatım biçimlerini biraraya getirmekte - ya da onlara olanak hazırlamaktadır -.

Melodramdan tutun da, ruhbilimsel, duygusal, «sav»lı tiyatroya, düşsel gösterileri gerekli kılan uzatmalara dek, bütün tiyatro türleri vardır sanki bu eserde.

(Le Nouvel Observateur'den Çeviren : Bertan Onaran)

Bi Keman

Selim İleri

Bi keman. Çoktandır bi keman alıcam. Bi keman sesine yoksunum. Ama söyledim anneme. «Olur» dedi, bi keman alıcaz çarşıdan. Onca dükkândan birine giricez, şöyle tahtadan, bakır telli bi keman sorucaz, gıygıy bi şi. Ben mendilimi evde unutmuşum, burnum akıyo hep. Kirli çoraplarım da masamın üstünde, bi kötü kokuyolar ki. Dün sokağa çıktım, gidip notalar aldım, bi keman satın alınca keman çalıcam. Gıygıy gıygıy hep çalıcam. Kimse karışamaz, geceyarısına dek çalarım. Sonra yatıp uyurum. Bi kez Yakacık'a gitmiştik, yağmurlu bi gündü, gezinti düzenlemiştik Yakacık'a. Bikaç tanışım şey topladılar, şey, çiçek, güzelavratotuyle ballıbaba. Paşa babama da anlattım, «olur» dedi. Bi keman alıcaklar bana.

Bayramda laternacı baya sordum, «ucuzdur» dedi, ucuzmuş bi keman. Tahtası gül ağacından olanlar pahalıymış, benimki varsın döşeme tahtasından olsun. Bayrama çok var daha. Geçen gün komşumuzun oğlunun kızkardeşi donunu çıkardı balkonda, ağbisi bi dövdü bi dövdü, dayısına da diyeceklermiş akşama, «kız deli misin sen!» dedi annesi, «bi daha oranı herkeslere gösterirsen döverim seni» dedi, «kemiklerini kırarım valla!» Annem sakın ant içme diyo, boş yere içileni büyük bi şimiş, şeymiş, günahmış. Cayır cayır yanarmış insan tamusal yangınlarda. Paşa babam her sabah dizine oturtup öğüt veriyo bana, uslu olursam bi keman alacaklar, evlendirecekler beni bi kemanla. Kemana gelinlik diktiricez en tanınmış dikişçilerde. «Ah dikişçi kız yapidik» di-

yo yengem, dikişçi kız yapsaymışlar o dikecekmiş gelinliği, duvağı. Latarnacı bayı da çağıracam düğüne, pasta da yiyecez, limonata da içicez. Ninem diyo ki «keman alıncaya değin» diyo, «otur» diyo, «radyoyu dinle» diyo. Radyoda da çalarmış keman. Aradım ama, radyoda kimse keman tıngırdatmıyormuş, gıygıy gıygıy gıy gıy gıy. Gıygıyı bulamadık ki gıygıy. Bi keman istiyodum, bi kemanım olsun, almadılar ki, kızdım bi güzel, gittim komşunun oğlunun kızkardeşini çağırdım, orasını göstersin diye, «hadi kız» dedim, «hadi be göstersene.» «Olmaz» diyo, «bilmemnebey amca» diyo, «dayım akşamları kızıyo» diyo. «Hıh» diyo ninem, «onun hangi dayısıymış o» diyo, «anasının aftosu ayo!»

Yumurtacı geldi, «bi keman» dedim, «bi keman getir bi kez de n'olur.» Hihi, hoho, kihkih, kahkah; güldü budala budala. «Deli» diyo bana, şerbetçi dedeme bi söylersem görür gününü, «deli deli kulakları küpeli» diyo. Geçen gün duydum zaten, beni gizliyemezlermiş artık, götüreceklermiş, «attaya mı?» dedim «hı» dediler, şerbetçi dedeye gideceğiz, bi keman alacaklar bana, şerbetçi dedeye çalıcam kemanı, gıy gıy gıy çalıcam. Latarnadaki gibi tıngır mıngır. Bi keman. Bi keman. Bi keman. Keman keman keman...

Dönüşüm Değil,dönüş

Sami N. Özerdim

Cumhuriyet yazını ne zaman, kimlerle başlar diye düşünürüm hep.. 1923 yılının 29 Ekimi'nde başlamasına olanak yok elbette.. Çok zaman, Orhan Veli Kanık ve arkadaşlarıyla başladığına karar vermişimdir. Oysa, biz okumaya başladığımızda hecenin beş ozanı dediğimiz ozanlar piyasada idi.. Yedi Meşaleci'lerle Orhan Veli Kanık kuşağı arasında Cahit Sıtkı Tarancı gibi bir ozan, Sait Faik Abasıyanık gibi bir öykücü de yetişmişti. Öte yandan, Ahmet Kutsi Tecer, Ahmet Hamdi Tanpınar da vardı.. Sonra, daha başkaları.. (1)

Ama, hececiler başta geliyordu. Kendilerine güvenleri de vardı; itibarları da.. Hiç unutmam; bir arkadaşımla, «Gündüz» dergisinde Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bir şiirini okumuş da, gereğinden çok yeni bulmuştuk.

Elime, hececilerden birinin, en çok etkili olmuş olanının yeni bir kitabı geçti. Baştan sona aruz, eski bir dil, hattâ imlâ, eski anlatış.. İçinden birkaç dörtlük okudum; ötekilere göz gezdirdim. Aslında, bir tek dörtlük bile, kitabın niteliğini ortaya koymaya yetiyordu. Sonra, bu ozan ile arkadaşlarının nasıl başladıklarını, nereye geldiklerini düşünecek oldum.

---

(1) Nâzım Hikmet Ran'ı araya karıştırmıyorum. Rusya'ya gidinceye değin o da hececiler gibi «ulusal edebiyat»tan geçmişti. Sonra başka bir ekine bağlandı. Bugün, onun için ne söylenirse söylensin, gerçek yerinin saptanması, incelemelere bağlı kalacaktır. Yaşamında daha çeşitli dönemler vardır. Bunlar deşilmek ister.

1890-1898 yılları arasında, 19. yüzyılın sonlarında doğmuşlardı beşi de.. Dergilerde görünmeye başladıklarında Osmanlı İmparatorluğu Trablusgarp, Balkan, Birinci Dünya Savaşları'nda yıpranıyordu. İşe aruzla başlamışlardı. Pek derin değilse bile, Osmanlı ekini, Osmanlı şiiri ile yetişmişlerdi. İmparatorluğun dağılma yıllarında,, Türkler kendi başlarına kalmıştı. Ziya Gökalp'in önderlik ettiği yeni bir Türkçülük akımı bunları da sardı. Gökalp'ten etkilendiler. Heceye sarıldılar, sade bir Türkçe için çabaladılar; ulusal konulara, eski Türklüğe bakarak yazmaya koyuldular. Cumhuriyet dönemi, onları bu çabalar içinde buldu. Cumhuriyetin ilk ozanları da onlar oldular. İçlerinden en etkili olanı diye tanımladığımız, edebiyat öğretmeni olarak dolaştığı sıralarda, Anadolu gerçeği ile değinmişti. Hâlâ değerini yitirmemiş bir şiiri o günlerin ürünüdür. Gün geldi, kimbilir nereden esinlenerek :

Doğar aç midelerden nur topu ihtilâller

diye, nerdeyse «ihtilâlci» dizeler de yazdı. Arkadaşlarından üçü daha, çok, fantezi diyebileceğimiz şiirler işliyorlardı. Eski kahramanlık günlerinden öyküler getiren beşincisi ayrı bir yolda idi.

Ozanlardan ikisi zamanla gazeteciliği ve mizahı seçtiler. Yeniliğin öncüleri olacakları yerde her yeni ile alay etmeyi yeğliyorlardı. Belki de yenilikte öncü olmalarına ekinleri yeterli değildi. Belki de, başladıkları günlerden, Osmanlı şiirinin kalıntılarından kopamıyorlardı. Zamanla politikaya da karıştılar. Zigzaglar çizdiler bu alanda.. Sonunda, Türkiye'de her şeyin geriye dönmesini amaç tutan politika açısının içine düştüler. Politikaya karışmayan arkadaşlarından biri, her ne kadar, yaşadığı çağın zorunluğunu görerek, çok sevdiği aruza :

Şâhâne geldiğin gibi şâhâne git yine!

diye «veda» etmişse de bu ölçünün «şâhâne» olduğunu yadsıyamamıştı. Bir dil kurultayında, onun en coşkun konuşmayı yaptığını görmüştüm. Ama, o da, politikada değilse bile, basında, yine geriye dönük bir gazetede karar kıldı. Eski Türk yiğitliğini ölçü ve uyakla öyküleştiren ozan ise, yüzyılların ötesinden sesler duymuş, bir «ruh»la ilinti kurmuş, yeniden aruza dönmüştü. Yaşamını mistik bir hava içinde bitirdi. Geriye, «aç midelerden nur topu ihtilâller» doğacağını bile söylemiş olan en canlı hececi kalıyordu. Ne var ki, Anadolu yılları bitmiş; ozan, Atatürk için yazdığı şiirlerin, cumhuriyetin istediği sahne yapıtlarının armağanını alarak İstanbul'a yerleşmişti.

Eski Çığır dergilerini karıştırırken, 1935 yılı sayılarından birinde,(2) Hüseyin Kemal adlı bir okuyucunun, derginin soruşturmasına verdiği yanıtta, bu ozanı ağır bir biçimde yerdiğini anımsadım. O yanıtı buldum da.. Okuyucu, bugün (yani o yıllarda) Atatürk için övgü yazanların, mütareke yıllarında, Vahidettin'e :

Dehre hâkan gelmemiştir padişahımdan yüce

diye kaside yazdığını söylüyordu. (Burada, cumhuriyete varıncaya değin, kaç yazarımızın cumhuriyetçi düşünceler beslediğini merak ettim. Gerçekten, ilginç bir araştırma konusudur bu..) Vahidettin'i övmüş olan ozanı şimdi o denli ayıplamıyorum. Uzun yıllar Atatürk'ün yakınında bulunmuş bir yazarımız bile, Vahidettin'in tahta geçişini şiirli bir düzyazı ile anlatmıştı, yine de, cumhuriyet yazınının ne zaman başladığı sorununa bu küçük olayları da tanık tutabileceği-

(2) *26. sayı, Şubat.*

mizi ileri sürebilirim.

Hececi ozan, hafif bir mistikliğe açılıyordu. İstanbul'un baharları, yazları onu esinlendiriyor, magazinlerde rahat bir iklimin şiirlerini veriyordu. Tuttu, politikaya da bulaştı. Hem de, politikada, Türkiye'yi cumhuriyet öncesinin havasına özlem duyanların yanını seçti. Gidiş o gidiş... Şimdi, Yassıada'da yazdıklarını sunuyor..

Hececilerin, bu hüzünlü dönüşleri, ileride yazın tarihini yazacaklara kesin yargılar verdirecek niteliktedir. Otuz yıl önce yazılmış yazın tarihleri denli, bugün, elli yıl öncenin zevki ile yazın tarihi yazanların kitapları da hececileri aynı çizgi üzerine koyuyor. Hececilerin, yazın tarihi içindeki yerlerini yadsımıyorum. Osmanlı yazınından Cumhuriyet yazınına geçiş döneminde onlara görev düşmüştü. Bu görevi yapmaya çalıştılar. Ancak Türkiye'de, devrime karşı güçler, eğilimler, dilde ve yazında gerilemeler ortaya çıkınca onlar da asıllarına dönmekten kendilerini alamadılar. İçlerinden en «zeki»si, 1940'larda, şiirin bir dönemeçte olduğunu ayırt etmiş, hattâ takma bir adla yazdığı şiirleri gençlerin dergisinde yayınlamanın yolunu bulmuştu. Ne var ki arkasından, kendini belli ederek : «Eh, bakın, biz de becerebiliyoruz bunu!» diye anlamsız bir övünmeye saplanmıştı.

Bir dönüşümün eşiğine gelmişken duraklamışlar, geriye dönüş'ü yeğlemişlerdi. Yineleyelim : ekinleri yetersizdi belki; belki de başladıkları noktaya dönüş, zevklerine uygun geliyordu. Aslında ekin yetersizliği demektir bu da.. İleriye atılımlar yapmada ekinin gücü yadsınamaz. (Gerçi, Yahya Kemal Beyatlı gibi, çoklarına göre güçlü bir ekinden geçmiş bir ozanımızın eskiye bağlılığı öne sürülebilir. Ancak, onun da, çağdaş ekinle ne denli değinebildiği üzerinde bilgilere gerekseme mez var. Atatürk devriminin onu hiç ama hiç et-

kilememiş olması, en büyük eksiğidir. Gelecekte, bu eksiğin, ününden bir şeyler koparıp alacağından korkulur.) (3)

Kısacası; Cumhuriyet yazınında hececilerin durumu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Yaşantıları ve yazdıkları ile..

---

(3) *Ekin'i çok geniş anlamda alıyorum. Düşünüşüme göre, ekin'i güçlü bir insan, geçmişin, çağının anlayışlarına değil yalnız, geleceklerin insanlık için hazırladıklarına da kafasında yer verecektir. Belki ucu düş'e değin gider; ama dün'ü düşlemek vardır, geleceği* ***düşlemek vardır.***

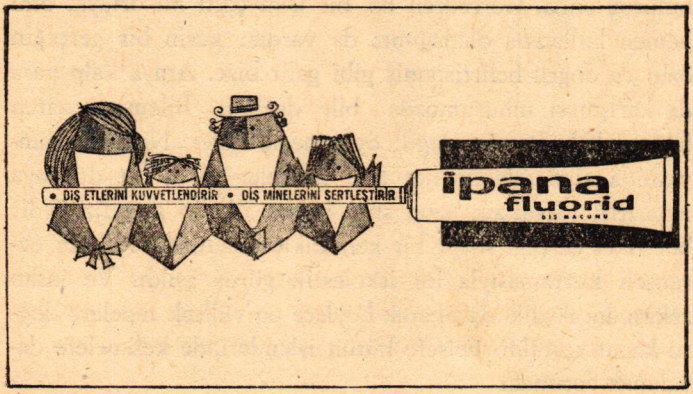

YENU : 218, Radar Reklâm 498

Kelimelerin Gücü

Joseph Vandryes

Kelimelerin büyüleyici etkisi sözlerden örülü bir evren yaratır. Nesneler evreninin bir parçasından başka bir şey değildir bu evren. Dilin bize sunduğu bu hareketli, renkli, özenile bezenile işlenmiş halının ardında bütün canlılığıyla hayatın varlığını sezeriz.

Dış dünyayı kelimelerin aracılığıyla tanıyabiliriz ancak. Kelimeler dış dünyayı kuran öğelerle bu öğeler arasındaki bağıntıları belirtirler. Dil dizgemiz son derece dayanışık ve düzenli bir bütündür. Dünyayı tanımak için gerekli her şeyi buluruz onda. Gerçekten de, bir isim çıktı mı ortaya, onu hemen kullanma olanağımız da vardır: kesin bir gerçeğin özlü ve doğru belirtisiymiş gibi gelir bize. Araya kalp para da karışması umurumuzda bile değildir. Bilemeyiz zaten hangisi kalp hangisi değil: öylesine iç içeler. Nesneler dünyasında algıladığımız her şeyi nesneler- üstü bir dünyaya aktarırız. Metafizik uzun süre yalnız tikelin metafiziğiydi; her tikel gerçeği soyut bir kendilikle donatırdı. Bilimin evrenseli kavramasıyla bu iskolastik görüş aşıldı. Ve insan zekâsı ancak dile dayanarak böylece en yüksek tepelere doğru kanat açabildi. Felsefe bütün işlemlerinde kelimelere dayanmak zorunda.

İnançlarımızı da, edebiyata ilişkin düşüncelerimizi de yoğuran bu yaygınlaşmış insan-biçimciliğinin kaynağı isimler. Halk masalları çocukların kafasını büyücüler, devler, perilerle dolduruyor. Bunların hepsi de varlıklarını, kendilerini belirten kelimelere borçlu. Çocukluğumuzdan itibaren

kelimelerin tutsağıyız. Kitapların kolayca önümüzde açtığı yepyeni ufuklar düşüncelerimizi bezer, en olmadık, duygularla ürpertir bizi; en olağanüstü serüvenlere atılırız böylece. Uydurma deneyler ediniriz. Uydurma varlıklarla doldururuz evreni. Bunların imgelerini, kullandığımız kelimelere bitişik olarak algıladığımızdan, hepsine de inanırız. Her yönüyle edebiyat, dil olanaklarının özel bir gelişiminden başka bir şey değil.

Zihin hayatımızda bir dramın bütün özelliklerini buluruz. Serüven de onda, tutku, da; içlendirir de güldürür de; yeryüzü de doğaüstü de onun alanı; kısacası, insana ilişkin her şeyi kapsar düşünce dünyası ve akla gelebilecek en zengin şiir evrenini sunar bize. Onu yaratan, besleyen, en gözü pek geliştirmelerle sonsuza kadar uzatan dildir. Kelime bir bakarsınız araç, bir bakarsınız amaç; bazan bir sorun, bazan bir çözüm; bazan bir durum, bazan bir düşünce.

Düşüncemizi dile getirmek için bütün doğayı yardıma çağırırız. Uygun kelimeyi bulduk mu, düşüncemiz berraklaşıverir. Belki o güne kadar bu kelime bizim kullandığımız anlamda kullanılmamıştır. O zaman anlamını zorlamak, genişletmek ya da daraltmak, düşüncenin zorunlu kıldığı boyutlara getirmek için belli bir kalıba sokmak gerekir. Dilde bulunan bir kelimedir bu her zaman. Yoksa işlem yürümez ve etkisiz kalır. Baştan başa uydurma bir kelime beklenen verimi sağlayamaz. Görülüyor ki dille yazar arasında sürekli bir çekişme var. Şairin de filozofun da düşünü çabasının güzelliği burada. Paul Valéry'nin de dediği gibi, her ikisi de söz bulutsularını durultup aydınlatmak zorundalar. Ama, dile kavuştuklarından beri bütün insanlar da başka bir şey mi yapmışlardır sanki?

Toplumda yaşayan insan, zihnindeki düşünceye uygun kelimeyi bulmak zorunda. Herkes gereksinmelerinin türüne

ve olanaklarının genişliğine göre bunu gerçekleştirmeye çalışır. Bazan kelime aranmadan bulunur ve kendiliğinden cümle içindeki yerini alır. Bir çırpıda aydınlatıverir düşünceyi. Pırıl pırıldır artık düşünce. Sanatçı da, halktan bir adam da aynı zevkle ürperir bu olay karşısında. Çünkü kelime düşüncenin kapsadığı ya da değindiği her şeye ortaktır. Düşüncenin yerine geçer, düşüncenin bütün çekiciliği, bütün büyüsü artık kelimenindir. Kelime düşünceye kesinlik kazandırarak daha bir güçlü kılar onu. Her toplumun günlük hayatında kelimelerin iyi ya da kötü yönde oynadığı önemli rolü hepimiz biliriz. Acılarımızın da, sevinçlerimizin de kaynağı büyük ölçüde onları belirten kelimelerdir. Acılarımızı durdurmak için de bir tek kelime yeter, tedirginlik vermek ve acılar uyandırmak için de. Bizleri büyüleyen ya da çileden çıkaran nesneler değil, kelimeler.

Bütün iskolastik çatışmaların kaynağı gene kelimeler. Nesneler üstüne tartışıldığı sanılırken kelimeler üstüne tartışılmıştır aslında. Mezhep sapkınlıkları, mürit toplulukları, çeşitli bölünmeler çok defa bir terimin tanımı ya da kullanımıyla ilgili ayrılıklardan doğmuştur. Aryanizm bir kelime tartışmasından çıkmıştır ortaya. Sorun suydu: Cisimleşmiş Deyi, yani Teslis'in ikinci kişisi olan Oğul (İsa) Babayla aynı özden mi, yoksa değişik özden mi? Yüzyıllar boyunca en yüksek din bilginlerini ve en güçlü hükümdarları birbirine düşürmüş ve düşman kamplara ayırmıştır bu sorun.

Ama bu kadar eskiye gitmeye ne lüzum var? Bu türlü boş ve kısır tartışmalara her çağda rastlarız. Bunlar değişik biçimlerde sık sık patlak verirler. İnsanlar -seviye ve sınıfları ne olursa olsun- sözün ruhuna değil de harfi harfine olan anlamına bağlandığında kelimelerin ne büyük bir güç kazandığını görürüz böylece. Yakın bir geçmişte (XVII. yüzyılda) Fransa Kilisesi, kelimeler üstüne bir tartışmadan başka ne-

deni olmayan bölünmeler ve yıldırma hareketleri içinde kıvranmadı mı? «Pouvoir prochain» (Tanrı isteğine uygun davranma olanağı) üstünde anlaşmaya varılamaması yol açmıştı bütün bunlara. Doğrusunu isterseniz, hiç kimse de akla uygun bir tanım sunmuyordu. «Grâce efficace» (etken kayra) ve «Grâce suffisante» (yeterli kayra) konusunda Molinistlerle Jansenistler birbirini yiyordu.. Tartışmanın özü beş önermenin Jansenius'ta bulunup bulunmadığıydı.[2]. Bunu anlamak için de Jansenius'un eserini incelemek yeterdi. Ama böyle yapılmadı, sağduyunun sesi dinlenmedi, gerçek bulunabileceği yerde aranmadı, taraflar kavgayı tercih ettiler.

Kelimelerin çok büyük bir baskın gücü vardır. Kitleleri peşinden sürükleyen elektrikli düşünceler kelimelerde saklıdır. Kelimelerde somutlaşan bu güç patlayıcı bir nitelik gösterebilir ve kalabalıklarda, genel bir sarsıntının öncüsü dalgalanmalara yol açabilir. Her türlü kudurgan yobazlaık böyle çıkar ortaya. Coşkun ya da kurnaz bir düzenbaz, çarpıcı sözleri ve hünerli konuşmalarıyla çevresini etkileyerek yanlış yola sürükleyebilir herkesi. Dünyayı karıştıran ayaklanmalar kelimelerle hazırlanır, kelimelerle sahneye konur. En azgın savaşlara, en iğrenç cinayetlere kelimeler sürüklemiştir insanları. Güçsüz kalmıştır o zaman akıl, ve türlü yanılgılar, türlü kötülükler «gerçek» ya da «erdem» adlarıyla süslenerek göklere çıkarılmıştır. Kelimelerin bu şaşırtıcı baskısını şöyle açıklayabiliriz: toplucsal bünyenin bağı olan dile bir virüs sızarak onu her türlü salgın'ın yardakçısı durumuna sokabilir. Virüs taklit yoluyla ondan ona bulaşır. Çünkü herkes konuşurken birini taklit eder, açık bir gerçek bu. Bazı durumlarda taklit aşırı derecede yayılır, dal budak salar, akla hiç söz hakkı tanımaz olur. Görülüyor ki dilin bu kötü eylemi aslında, onun en üstün niteliklerinden biri karşılığında ödediğimiz ceza.

Dil durmaksızın değişir, ama biz konuştuğumuz dilin değiştiğini hissetmeyiz. Dilbilimin bir çelişkisi olarak gösterilir bu durum. Nesnelerin değişmezliği, hareketsizliği yönünde bir yanılgıya düşürür bizi dil. Dünya sürekli bir akış ve değişim içindeyse de, hep aynı cümleleri, aynı kelimeleri kullanırız. Yaşa, karaktere ve olaylara bağlı değişikliklere rağmen her insanın, her varlığın kişiliği, onu belirten isimle bütünlük ve süreklilik kazanır. Montaigne'in dediği gibi, aslında ne kendi varlığımızın, ne de nesnelerin değişmez bir yaşamı var. Ama evreni dile dayanarak durdurmakla göğsümüz kabarır.

Kelimeler aynı kalmasa, ne düşünce ne de toplum hayatı mümkün olabilir. Herkesin kendine göre bir gerçek benimsemesini önleyen gene dildir. Dil bizi, başkalarının, birlikte yaşadığımız kimselerin gerçeklerini benimsemeye ve kendi gerçeğimizi onlarınkine uydurmaya zorlar. Buna karşı gelene deli gözüyle bakılır. Kaldı ki deli de deliliğini başkalarına göstermek için çevresinde konuşulan dili kullanmak zorundadır. Çünkü ipe sapa gelmez kelimeler kullanıp anlamsız sesler çıkarırsa dilin de dışına çıkar ve toplumdan bütün bütün kopar. Burada toplumun da ahlâkın da kaynağını buluyor ve gene dille karşılaşıyoruz.

İncil'in bir bölümünde[3] çok derin anlamlı bir söz var: «Kör olsaydınız günah işlemezdiniz». Az ilerde şu kelimelerle tamamlanır bu söz: «Onlara bir şey söylememiş olsaydım, günah işlemeyeceklerdi. Ama iş işten geçti artık, günahlarının hiç bir özrü yok». «Kör» kelimesi burada «nesneler üstüne bilgiden yoksun» anlamına geliyor. Nesneleri tanımak için kelimelerin dışında bir yol var mı? Yok elbette. Bilmediği bir şeyi arzulamaz insan. Onun için de bilinen bir şeyde günah işlenir yalnız. Biricik etken bilgi aracı da kelimeler...

Bilgi ağacı tehlikelidir. Onun meyvesinden yiyen günaha sürüklenebilir, ölüme kucak açabilir. İşte ahlâkın temeli burada. Çünkü sorumluluğa dayanır ahlâk; sorumluluk ise kelimelerin aktardığı bilgiye

Çeviren : Berke Vardar

---

[1]- *Bu yazı, ünlü Fransız dilbilimcisi Joseph VENDRYES'in «Dil ve Düşünce» adlı incelemesinden alınmıştır.*

[2]- *Jansenius, «elindelik» (libre arbitre) kavramını reddetmek ve yalnız alnında ahret mutluluğu yazılı olanların «kurtulacağı» düşüncesini benimsemekle suçlanmıştır. Bu Hollandalı teologyacının, ölümünden sonra yayımlanan «Augustinus» (1640) adlı eseri din otoriteleri tarafından sapkın sayılmış, eserde bulunduğu ileri sürülen beş önerge mahkûm edilmiş ve Jansenistler bir formüler imzalayarak öğretiyi reddetmeye zorlanmışlardır (Ç.N.)*

[3]- *Jean bölümü, IX,41.*

Anadolu Türkçesi
VII

İsmet Zeki Eyüboğlu

GUGUL (Kukuleta), KOY, KUYTU, ÖKÜZ, SANDAL, SALÇA, NİNNİ, MOLA, MASKARA, LEVREK, LACERDA, LEĞEN, PALASKA, PEKSİMET, KAVUK, KOVUK, ENTARİ, AĞIL, ALAVERA, TERKİ, KÜFE, AĞIZ, SERİN, SEDYE, SİCİL, SEMENDER, MAYMUN, MERTEK...

Karadeniz kıyılarında daha çok *gugul, gugula, gugullu* biçimlerinde söylenen *gugullu ferik, gugullu tavuk* gibi deyimlerde kullanılan, kentlerde *kukuleta* diye dile getirilen bu sözün geliş yolu ya İtalyanca *cocoletta* yada onun kökü olan Lâtince *cucullus*tur. Başa giyelen nesne, *başlık* anlamına gelir Lâtincede, Anadolu Türkçesinde anlamı değişmemiş. *Koy, kuytu* sözleri de dilimize Grekçe *koite* sözünden geçmiştir. *kıyı, bucak, deniz kıyısı* anlamına gelen bu sözün Asya Türkçesindeki karşılığı *yaka*dır. Kaşgarlı sözlüğünde öyle yazıyor.

Öküz sözü aşağı yukarı bütün Batı dillerinde eş kökten gelmiltir. Geliş yolu Grekçe *oxos* sözüdür. Almanlar *Ochs*, İngilizler *ox*, Lâtinler ise *vacca* diyor. Fransız dilindeki karşılığı da *boeuf* dir. Bu söz genel olarak *sığır* anlamında da kullanılıyor. Fransızca *boeuf* sözü ile Lâtince *boğa* anlamına gelen *bos* arasındaki yakınlık belli. Asya Türkçesinde *boğa* anlamına gelen söz *boka*'dır. Bizim *boğamız* belliki Asyadan

gelmiş, *öküz*ümüz ise Grekçeden. *Sandal* denen ayağa giyilen üstü açık nesne de dilimize Grekçe-Lâtinceden geçmiştir. Grekler ayağa giyilen, çokluk ağaçtan yapılan araçlara *santalon* adını verirdi. Romalılar bu ayakkabıya *sandali, sandalium,* onu giyenlere de *sandali-gerula* derlerdi.

Salça Anadolu Türkçesine İtalyanca *domates ezmesi,* yada başka nesnelerin sıkılmasından elde edilen bir nesne anlamında kullanılan *salsa* sözünden geçmiştir. *Ninni* sözü de Lâtince *noenia,* Grekçe *nenia* sözünden türemiştir. Kaşgarlı Mahmud *Divan- ü Lügat-it-Türk* adlı ünlü yapıtında Türklerin *balu balu* dediklerini yazıyor. Bu Lâtince sözü ilk olarak Ennius'un yazılarında *olmaz, hayır* karşılığı olarak görüyoruz. Uyuyan bir çocuğa değil de uyutulmak istenen, kalkması önlenen bir bebeğe söylendiğine göre anlam değişmiyor.

Mola sözü dilimize İtalyanca molla, yada onun atası olan Lâtince *mora* sözünden gelmiş olsa gerek. İtalyancada da Lâtincede de *durma, dinlenme* anlamına gelen bir sözdür. Dilimizde de karşılığı değişmiyor. Öyleki bir de *mola vermek* biçiminde deyim olmuştur.

Maskara sözünün kaynağı İtalyanca *maschera, mascara* sözüdür. Zamanla değişip bizdeki küçümseme, yerme anlamını almıştır. Yoksa daha çok tiyatrolarda oyuncuların yüzlerine geçirdikleri, başkalarını alaya aldıkları *maske* ile ilgilidir.

Levrek balığı Lâtince *lavrax lupus,* Grekçe *labrax* sözünden türemiştir. Fransızlar *Labre, Bar* Almanlar *Seebarsch* (tatlı suda yaşayan Hani balığının adından alınarak Denizhanisi anlamında) diyorlar.

Lâkerda da gene Lâtince bir balık adı olan *lacertus* (lacerta) sözünden gelmedir.

Leğen Grekçe *Lekane*'den *k* ile *a* seslerinin değişmesi sonunda ortaya çıkmıştır. Fransızlar *Bassin* (Cuvette), Almanlar *Becken,* Lâtinler madenden yapılmış kap anlamında *lebes,*

gene Grekler Lâtince ile eşanlamda *lebas* sözlerini kullanır. Biz bu sözü Farsça *Cameşuy* (çamaşır yıkama) sözünden türeme *çamaşır* ile birleştirerek *çamaşır leğeni* yaptık. Asya Türkçesinde *l* ile başlayan söz olmadığına göre -*Laçın* denen yırtıcı bir kuş biryana (büyük Türkologlar! böyle diyor)- bunlar da Asya kaynaklı olamaz.

Palaska, bu söz epey değişimlere uğramış, dilimizde bambaşka bir anlam kazanmış. Lâtincede *pilasca* diye deriden yapılmış içine üzüm ezmesi, yada içki konan bir araç vardır. Bu söz Fransız diline *barut kabı, fişeklik,* (Giberne) anlamında *flasque* olarak geçmiştir; Fransızcada *kuşak* anlamına da gelir. Erlerin bellerine bağladıkları deriden yapılma fişeklik (kütüklük), tabanca, kasatura gibi savaş araçlarının bağlandığı (asıldığı) nesneye *palaska* dendiğine göre kökleri birdir.

Peksimet dediğimiz fırında kurutulmuş, içi alınmış ekmek dilimize Grekçeden, *peksemadion* sözünden değişerek girmiştir.

Kavuk, kovuk gibi içi boş nesnelere, yada giyeceğe (kavuk) verilen adlar dilimize Lâtinceden girmişti. Lâtinler bir nesneyi oymak anlamında *cevo* sözünü kullanırdı. Bundan *cavus, cavum* sözleri türemiştir. Çukur, oyuk anlamına gelen bu sözlerin Grekçesi de *khoilus*tur. Anadoluda *koyah, koyuh* gibi içi oyulmuş nesne, çukur yer anlamına alınan sözlerin kökü bu *cavo*'dan türeyen *cavum, cavus* olsa gerek.

Entari sözü dilimize Sanksritçe *antriya* sözünün Arabca söylenişi, yazılışı ile girmiş olsa gerek. Kaynağı Sanksrit dilidir. Asya Türkleri arasında bu giysi pek yaygın olmadığına göre (Arab erkeklerinin de entari giydikleri göz önünde tutulursa) daha çok Arabistan yolu ile gelse gerek.

Ağıl sözünün kaynağı epeyce değişik. Asya Türkleri arasında ağaçtan yapılmış koyunların koyulduğu, çitle çevrili yere *kası* deniyor (Kaşgarlı Mahmud). Tarama Sözlüğü'nde gö-

rülen 15. yüzyıl yazılarında *ağıl-ağul* sözünün Ay'ı çevreleyen yuvarlak, «hâle», «aklık» anlamına geldiği göz önünde tutulursa bu sözün başka bir kaynağı olduğu düşünmeğe değer. Lâtin dilinde *bos* öküz, *bubile-bovile* öküz ahırı (akır da Asya Türkçesi değildir), *ovis* koyun, *ovile* koyunların koyulduğu çitle çevrili yer, *copra* keçi, *coprile* çitle çevrili, keçi konan yer olduğuna göre. Bizde de ancak koyunların konduğu yere *ağıl* dendiğine, *ağıl* sözünün başka olumlu bir açıklanış yolu olmadığına göre kaynağı *ovile* olsa gerek. Türk dilinde *v* ile *ğ* arasında, *ı* ile *u* arasında sürekli değişmeler vardır. Söz gelişi: *Sogan-soğan-sovan, souk, soğuk-sovuk, tavuk-tauk- tağuk- taguka* (-Kaşgarlı Mahmudun yazdığına göre tavuk sözü taguga-taguka diye söylenir)...

*Alavera*nın ne demek olduğunu değil de nereden geldiğini araştırınca karşımıza Fransızca *à livrer* çıkıyor. Birine bırakmak, işi birine aktarmak demektir. *Alavera* da işi baştan savmak, bir yolunu bulup işi atlatmak, kaş göz arasında işin içinden çıkıvermek değil mi?

Terk, Türkçe gibi sandığımız bu söz Lâtince *pösteki, tüylü deri, gön* anlamına da gelen *tergus, tergun* sözlerinden türemiştir. *Terki* deriden, pöstekiden yapılırdı. Dilimiz de Arabcadan gelme karşılığı *heybe*dir. Giresun, Gümüşhane yörelerinde atın arkasına *terki* denir. Bursada ise *heybe*ye *terke* derler. Lâtin dilinde *tergus-tergun* sözlerinin gerçek anlamı *arka-sırt* demektir. Sırtderisi anlamında da kullanılır. Nitekim *terki* de atın arka yanlarına asılır, sağrısına yakın yerlere takılır.

*Küfe*nin Lâtincesi *cophinus*, Grekçesi *khophinos* olduğuna göre o dillerden gelse gerek. Sinop yöresinde *küfe*ye *hel*, Anadolunun bir çok yerlerinde *sepet* deniyor Lâtinler-Grekler ağaç dallarından yapılmış büyün sepetlere bu adı veriyor. Asya Türkçesinde *küfe* adı *başa giyilen taç* olarak kullanı-

lıyor.
Ağız sözüne Lâtinler *os* diyor. Oysa eski Anadolu halkı olan *Hitit* dilinde bunun karşılığı *ais* olarak geçiyor.(1)
*Serin*in kaynağı Lâtince açık hava, aydınlık, parlaklık demek olan *serenus*tur. Asya Türkçesinde karşılığı *ayaz* (bu söz de yabancı kaynaklıdır)... Lâtincesi Türkçeye geçerken değişmiş.
Sedye denen araç İtalyanca *sedia* sözünden türemedir.
Sicil dilimize Arabca yardımı ile girmiş Lâtince bir sözdür. Lâtinler damga, küçük tasvir (sûret) anlamında *sigillum* sözünü kullanırdı.
Semender denen, alevler içinde yaşadığı söylenen hayvan da dilimize gene Lâtince *salamandra* sözünden gelmiştir. Grekler buna *salamandra* derdi. Anlamında bir değişme olmamış.. Farsçaya da bu ilkçağ dilinden geçmiştir.
Maymun'nun atası *mimos* sözüdür. Eski yazılarla *meymos*, *meymus* yazılır. Değişmiş *maymun* olmuş. Anadoluda buna *yaban adamı* derler.
Mertek sözünün en yakın kaynağı Ermeni dilindeki karşılığı *martak* (mertek)tir. Türkçesi *direk*tir.

Ek: Geçenki yazıda SAKSİ sözünün Asya Türkçesindeki karşılığı olan SERK sözü unutulmuştur.
1-) Asya Türkçesinde AGUS sözü AĞIZ anlamına geliyorsa da hangi kaynaktan geldiği açıklanamıyor. Sonra Hititçe AĞIZ anlamına gelen AİS ile *yemek* anlamına gelen AKU, EKU-AKUZZ (e), EKUZZ (e) eş köklü. Bu sözün Hitit kaynaklı olması dilin gelişimine daha uygun düşüyor.. İ. Z. E...

Edebiyat Köşesi

Eleştiri Üstüne

Talayhan Soytürk

Çağımızı, tarihsel akışın içinde, en belirgin ve kesin çizgilerle soyut olarak sınırlandıracak öğeler arasında şüphesiz «eleştiri»nin payı büyük olacaktır.

Bu «büyük pay»a gereken ilgiyi göstermek; onu, evrensel bir bütünlük içinde düşünmek; onun aracılığıyle ulusal çıkarlara katkıda bulunacak bütün değerleri saptamak ve önermek; sonuç olarak, bilimsel çalışmalara yardımcı bir öğe olduğunu onaylamak, bugün her «Aydın»ın tarihi bir görevidir.

Çağımız, ne nükleer silâhların sağladığı üstünlükler, ne Ay'a gitme yarışında harcanan çabalar, ne de doğu - batı çatışmasında kazanılan başarılar oranında değerlendirilebilir.

Tarih, özdeksel (maddi) devinimleri içeren, doğa ile insan gerçeği arasında sürüp giden bir özdeksel alış - verişin tümünden başka bir şey olmadığına göre, onu, bir bütün olarak kabul etmek zorundayız.

Öyleyse, nükleer silâhların sağladığı üstünlükler yanında emperyalizm; Ay'a gitme yarışında harcanan çabalar yanında bağımlı politikalar ve sömürü düzenleri; doğu - batı çatışmasında kazanılan başarılar yanında komünizm ve liberalizm de yargılanacak ve eleştirilecektir çağımızda..

Eleştirinin yapıcı bir niteliği olduğunu hiç kimse yadsıyamaz. Bu nedenden ötürü onun giremiyeceği konu, uygulanamıyacağı alan yok gibidir. Ne var ki bu değerleme, gereği gibi yapılmıyor; yapıldığı zaman da, kimi çevrelerde

hoş karşılanmıyor, bir yığın suçlama altında ezilmek isteniyor..

İktidarlar, karşıt bölemlerin uyarmalarını, önerilerini, her konudaki yapıcı nesnel tutumunu küçümsüyor ve yadsıyorsa; toprak sahipleri, tarım işçisinin alınan üründen daha çok pay istemesini ya da ücret yükseltme istemlerini kulak arkasına atıyorsa; iş-verenler, emekçinin yaşama koşullarına gereğince katılmayı kabul etmiyorsa; (...); o zaman, o ülkelerin aydınlarına ve yazarlarına insani ve ulusal bir görev düşüyor demektir!

Yazar, eleştirinin gelip dayandığı yerde susmalı mı, yoksa yazmalı mı?

Ben, bu soruya olumlu karşılık verenlerle yandaşım.

Neden konuşmasın, yazmasın yazar! Neden evrensel sorunların üstüne eğilmesin; neden ulusal sorunlar üstünde durmasın, gördüğü aksaklıkları söylemesin, yazmasın; yazdıkları neden eleştirilmesin, yargılanmasın!...

Bugün, yazı yazmaya karşı bir isteksizlik var çoğu yazarlarımızda.

Kimi yazarlarımız, susmayı, konuşmamayı yeğ tutuyorlar; kimi yazarlarımız, «ucuz» konuları seçmek suretiyle gevşekliklerini sürdürmek istiyorlar; kimi yazarlarımız da, okuurn ilgisini sıradan yabancı yazarların yapıtlarına doğru çekiyor, onları dilimize çevirerek, bir tür «soğuk» edebiyat ortamı yaratmak istiyorlar..

Kitapçı dükkânlarını dolaşınız, yazarlarımızın yapıtlarından kaç tanesine raslayacaksınız vitrinlerde.

Bir - iki roman ya da bir o kadar öykü kitabını, bir kaç şiir kitabını geçmiyecektir gördüklerimiz.

Ya ötekiler! Sıra sıra dizilmiştir, incesinden tutun da kalın olanına değin. Ciltli ve kapak desenleri göz alıcı..

Yanlış anlaşılmasın, hele yabancı yazarların yapıtlarını

küçümsediğim sanısı hiç uyanmasın okurumda. Ne haddime! Okunması, incelenmesi, tanınması gerekli yapıtlar ve yazarlar yok mu içlerinde? Var tabii. Hem de elimizden bırakamayacağımız, bir kaç kez okumaya doyamayacağımız değin.

Çağımızın II. yirmi beş yılında, Yazınımızın öyle bir görünüşü vardı ki, pek çok iyi sanatçı, bir kaç da büyük sanatçı yetişmişti bu dönemde.

II. Dünya Savaşı sonrasında şiirimiz, «Birinci Yeni» ve «İkinci Yeni» akımlarının aşamalarından geçerek, kendine özgü biçimler ala ala, bugüne değin sürüp gelmiştir.

Düz yazıda ise, romantizm ve idealizm artık çok gerilerde kalmıştır. Toplumsal gerçekler, her geçen gün biraz daha su yüzüne çıkmış; bir sorun olarak, kimi yazarlarımızın ve aydınlarımızın bilincine yerleşmiş; kendini, onlara kabul ettirmiştir.

Bugün, Yazınımızın en etkili ve başarılı yönü şiirde gelişmektedir, ağır basmaktadır denebilir. Hem de geçmişe dayanmaksızın, tersine, onu yadsıyarak.

Bu tutum, şiirimiz için yararlı mı, yoksa yararsız mı olmaktadır. Bu konuda kesin konuşmak, bir yargıya varmak henüz erken.

Ne var ki, onun kendine özgü bir biçimi, bir anlatımı, bir çağrışımı olduğu da yadsınamaz. Buna, bir de öz Türkçe'ye olan eğilimi katarsak...

Bu soyut çalışmaların ürünleri, gene de, tümevarmayı sağlamaktan uzaktır. Uzaktır; çünkü, bu tek soyut ürünleri yanyana getirdiğimiz zaman bize somutu veremiyorlar. Bu açıdan bakarsak, çoğu yazarlarımızın üretimci olmaktan çok tüketimci bir özgünlüğe sahip bulundukları anlaşılacaktır.

Yazar, kendi toplumunun yanı sıra, çağdaş düşündüğü ve evrensel bir sorumluluk yüklendiği sürece, yaşamının dayanağını ve nedenini de seçmiş olur.

Yazar, bir konuyu işlerken ya da bir savı savunurken bir «şey» uğruna savaşmayı, onu gerçekleştirmeyi göze almış demektir.

Öyleyse O, içinde yaşadığı toplumun dışında nasıl kalabilir? Ona yukarıdan nasıl bakabilir? Olacak şey midir bu!

ÇAĞIMIZIN, onu kuran her olayın, her nesnel an'ın bütün aşamalarını yakalayacak; içinde yaşadığı toplumun sorunlarını tek tek ele alıp somut bir düzeyde değerlendirecek; evrensele dönük düşünülerini açıklamaktan, doğru bildiklerini söylemekten çekinmeyecek; eleştiriye açık her konuda bilimsel bir yol izleyecek; sağduyusunu yitirmemiş, sorumluluk yüklenmeyi bir görev sayan direşken AYDINLARA GEREKSİNİMİ VARDIR.

Türk Aydınını, bu yolda epeyce ilerlemiş görmek şüphesiz hepimizin dileğidir;

Yazarlarımıza gelince, onlara, Yazınımızın bu «savaş»a lâyık bir geçmişi olduğunu hatırlatmak kalıyor sadece.

o

Sabahattin Eyuboğlu

MAVİ VE KARA

(Denemeler)
(1940 — 1966)

ÇAN YAYINLARINDA
10 Lira

Hikâye

Altın Dişli Hüseyin Çavuş

Talip Apaydın

Askerden geldiği gün herkes «aaşallah» çekti. Başında fötür şapka, ayağında sarı ıskarpin, sırtında lâcivert urba... Tıpkı şehir adamı. Hem de efendi cinsinden. Bir de sıçan kuyruğu bıyık bırakmış, ne diyeyim, ip çekmiş gibi düz. Elinde Oltu taşından otuz üçlük bir tesbih, şık şık çekiyordu. Duruşuna gülüşüne bir çalım gelmişti, bir çalım, kimse ona Kapıcı köyünün adamı demezdi. O kadar yiğidin içinden seçilip koca alayın yazıcı çavuşu olmak kolay mıydı? Ova köylerinde alay edilen, horlanan Kapıcı köyünün namusu dipden kurtulmuştu. Bundan böyle kimse diyemezdi gayri «Kapıcılar kaba olur, ayı olur» diye. Hüseyin Çavuş vardı işte. Bu yeterdi gayri.

Her akşam bir eve davet ediyorlardı. Yaşlılar, varlıklılar bile ona baş köşeyi gösteriyorlar,

«Ee anlat bakalım Hüseyin Çavuş, daha daha neler yaptın?» diye soruyorlardı.

Hüseyin Çavuş çatık kaşlarını büsbütün çatarak,

«Bir gün çıktım albayıma, dedim «komutanım, bu erata yüz vermeye gelmez, izinli çıkıyorlar, karıya kıza dolanıyorlar.» Dedi «Ne yapalım?» Dedim, «izinleri keselim.» Şırap bir emir, izinleri kaldırdık. Çünkü efendim, neden derssen...

Köylüler hayran hayran dinliyorlardı.

«Eferim ulen, ne kuvat yavu, ne dirayet yavu?»

«Helbet, Kapıcılı Hüseyin Çavuş demişler buna ağam.»

«Koca albay bi dediğini iki etmiyormuş yavu.»

«Hele buyur Hüseyin Çavuş, yi allahasen.»

«Bir gün dedim, «Sayın albayım, kaza halkı şikâyetçidir. Bazı subaylar gazinoda içki içiyorlar, sarhoşluk yapıyorlar. Bağırıp çağırıyorlar. Dedi «kimdir çavuş?» Dedim «Asteğmen İrecep bey, Yüzbaşı Dursun bey, Teğmen Yasin bey...» Dedi «bana lapor et.» Oturdum, çıt çıt çıt yazdım makineyle...»

«Vay canına, hem de makineyle, kâtip gibi?»

«Helbeet, ne sanıyon ya?»

«Sonra Hüseyin Çavuş?»

«Tam yazarken Yüzbaşı Dursun Bey üstüme geldi. Ne yazdığımı şıp anladı. Dedi «çavuşum bana kıyma. Çoluk çocuğum var. Benim adımı oradan sil. Sana büyük iyilik yaparım.»

«Sildin mi?»

«Sildim, ne edeyim?»

«Ule silmeseydin yavu. Düşmüş eline bir fırsat.»

«Sonra ne iyilik yaptı sana?»

Hüseyin Çavuş gülerek gösterdi;

«Aha bu altın dişleri yaptırdı.»

«Etme yavu, vay canına!»

«Gördün mü herifi?»

«Demek yüzbaşı dişi bunlar he? Zere canıım...»

«Ee, ötekiler ne oldu?»

«Ne olacak, şırapdak sürgün. Hem de Erzurumun soğuğuna.»

«Deme? Emme olmuş be. Kah kah kah...»

«Eyi olmuş eyi.»

«Ne edecen, alayı disipline sokmak için mecbur kaldık.»

«Helbeet. Vazife kardaşım. Ne yapsın başka? Görmezden gelemezki?»

«Gelemeez. Gelse bile gelemez.»

«Sonra ne oldu Hüseyin Çavuş?»

«Ne olacak, albayımla el ele verdik, mum gibi yaptık alayı. Koca tümende birinciye geliyordu. Tektendi.»

«Ule eferim be. Her ana doğurmaz senin gibisini valla. Köyümüzün namusunu kurtardın canım.»

«Helbeet.»

«Bundan kelli Ovacıklılar dursunlar bakalım karşımızda. Ve de lâfımıza lâf bulsunlar.»

«Çay yokuşundan bu yana da geçsinler hele!»

Hüseyin Çavuş kaşlarını çattı,

«Çay yokuşuna gene müdahale ediyorlar mı yoksa? diye sordu.

Bekir emmi:

«Ne demek ola Hüseyin Çavuş, dedi. Sen gideli Ovacıklılar bizi tavşan gibi gıstırdılar oğul. Nerdeyse gelip evlerimizin damlarına girecekler. Yayla mera bırakmadılar bize.»

«Yaa?»

«He ya. Arkalarını dayadılar Reise. Dayadılar Garakola. Dayadılar Gaymakama. Dee zengin köy. Arkalı köy. Para pul onlarda. Abuvak tuttular, hâkim doyurdular... Çay yokuşunu değil, aha burnumuzun dibindeki Akyazıya bile çıktılar.»

«Ne demek o?»

Gayri medet senden oğul. Başımızı vurmadığımız yer kalmadı. Hep boşa çıktı. Arkamız yok. Paramız yok. Ağzı lâf edecek adamımız yok...»

Köylüler doğruladılar;

«Yok ya, yok.»

«Ama sen geldin gayri,» dedi biri.

«Geldin ya geldin. Çok iyi oldu.»

«Koca bi alayın yazıcı çavuşu...»

«Bundan kelli başımızda gayri sen varsın. Bize arka ol. Hakkımızı ara.»

«İstersen muhtarlığı da verek. Aha möhürler.»

Hüsen Çavuş düşünüyordu. Ağır ağır başını salladı.

«Altından kalkarız allahın izniyle,» dedi.

«Bilmem. Kalkabilir miyik?»

«Kalkarız. Hiç düşünmeyin.»

«Helbet kalkacağız. Altında kalacak değilik ya? Başta sen olduktan kelli...»

«Hele bi karnını doyur Hüseyin Çavuş. Susun uşaklar! Susun da karnını bi doyursun.»

«Doyursun ya doyursun. O bize çok lâzım olacak.»

Ağır ağır alıyordu. Düşüne düşüne çiğniyordu. Hep yüzüne bakıyorlardı.

«O Gaymakam olacak herife bi lâflar düz ki Hüseyin Çovuş, şaşıp kalsın emi? Şaşıp kalsın da biraz aklını başına alsın.»

«Hee. Alsın da biraz doğru iş görsün. Bizim kırk yıllık meramızı Ovacıklılara yedirmesin.»

«Yedirirse zıkkım olsun.»

«Olsun ya, olsun.»

Hüseyin çavuş karnını doyurmuştu,

«Yarabbi şükür, diyerek geri çekildi.»

«Leğen ıbrık getirin ulen, yürüyün!»

«Kave nası olsun çavuşum?»

«Sıgara buyur hele.»

«Yok,» dedi Hüseyin Çavuş kısaca. Elini geri salladı. «Sıgara mıgara içmem.»

«Kave?»

«Kave de içmem.»

«Hay canını yeyim. Gördün mü adamı?»

«Koca bi alayın yazıcı çavuşu olsun da sigara, have içmesin? Pıravo valla.»

«Helbeet.»

«Sen otur çavuşum. Zahmet etme, Leğen ıbrık getirsinler.»

«Yok. Tuvalete gideceğim.»

«Tuvalet ne lan? Sen otur çavuşum, onu da getirsinler.» Gülümseyerek dışarı çıktı.

«Hay maşallah, köyümüzden şöyle bi adam yetişti ya, gözüm açık gitmez gayri.»

«Helbeet.»

«Yörüyüşü, bakışı, konuşuşu... baya bi adam gibi yavu.»

«He ya.»

«Bu bizim yayla işine mutlak bi çare bulacak gibi. Ne dersiniz, ha?»

«Bulacak bulacak. Muhakkak bulacak. Koca bi alayın yazıcı çavuşu olsun da bulamasın? Kimbilir ne sözler, ne ilimler öğrenmiştir oralarda?»

«Bizim köyde yok emme başka köylerde var, belli belirsiz bi çavuş bile ne çok şeyler bilir. Görmediniz mi? Değil böyle yazıcı çavuşu?»

«Helbeet. Abukat yanında kaç para bizim çavuşun? Yarın çıkar tee Valinin makamına, yakasına yapışır...»

«He valla. Yapışır. Yapışır da bırakmaz. Kim bilir neler der?

«Ne diyeceğini gayri biz bilemek.»

«Helbet bilemek.»

Hüseyin Çavuş girince sustular. Kimisi ayağa kalktı. Kimi yet gösterdi. Elini ak bir şehirli mendiliyle siliyordu. Köylüler mendile baktılar. Bazısı «vay canına,» dedi içinden «Emme yağlık be. Beylerin paşaların yağlığı da anca böyle

olur.»

Gene baş köşeye oturttular. Hep önüne bakıyordu. Önemli bir şey düşünüyor gibiydi. Diliyle ağzını temizledi. Öksürdü. Hep ona bakıyorlardı,

«Olmazsa ben albayıma yazarım, dedi. O bir emir verir. İşi düzeltir.»

Birbirine baktılar;

«Şey... Olurmu dersin? Askeriye sivil işine emir verebilir mi?»

«Verebilir tabi. Niye veremesin? Kocaman albay.»

«Şimdi zaman değişti komşular. Belki verir, ne biliyonuz?»

«İyi ya, yaz öyleyse oğul. Hemen yaz. Madem seni seviyor, elinden gelir bir şeyse, senin hatırına yapıversin. Önce Allah, sonra sana güveniyoruz de. Bizim komşuların çok selâmı var de. Yatıp kalkıp dova ediyorlar de.»

«Olur olur, derim.»

«O diyecek lâfı bulur gayri canım. Kocaman yazıcı çavuş daa...»

«Helbeet...»

.....

o

POLİTİKA SANATI

Gaston Bouthoul

(78 ünlü filozof ve düşünürden derlemeler)
Çevirenler

S. Eyuboğlu - V. Günyol
ÇAN YAYINLARINDA
10 Lira

Son Baskı Tarihi : 28.8.1967

BAŞ AĞRILARINA KARŞI

GRİPİN

Faydalıdır

YENU : 219 — Yeni Ajans : 6692

REKLÂMINIZI
GAZETE VE DERGİLERLE
DEĞERLENDİRİN!

BASIN
İLÂN KURUMU

YURT İÇİ VE YURT DIŞI REKLÂMLARINIZ İÇİN
HİZMETİNİZDEDİR.

Genel Müdürlük
Cağaloğlu, Türkocağı Caddesi No. 1
İstanbul
Telefon : 27 66 00 - 27 66 01
Telgraf adresi : BASINKURUMU

YENU : 220 — Basın 21709

200 Kuruş